

ШЫН

НИИТИЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

1925 чылдың
август 31-де
үнүп эгелээн

№ 157 (17486)

2007 чылдың
ДЕКАБРЬ 25,
вторник

Номерни парлагже
дужагааны:
график езугаар — 21.00,
херек кырында — 20.00.
Садар өртээ 4 рубль.

АУК-түң хөгжүлдези — амыдыралда

ЧАА ЧЫЛ ТАВАРЫШТЫР БЕЛЕК

Чаа автомашинаның дүлгүрүн тыпсып тур.

Дүүн, декабрь 24-те, Чазак Бажыңының даштынга Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш.Кара-оол, ТР-ниң Чазааның Даргазының оралакчызы И.Чучев Тыва Республиканың Ветеринарлыг хайгаарал албанының Улуг-Хем, Кызыл, Би-Хем, Эрзин, Өвүр, Мөңгүн-Тайга, Тес-Хем кожуннарда эргелелдеринге, Кызыл хоорайда республиканың мал аарыныга удур станцияның удуртукчуларыга автомашиналарның дүлгүрлерин байылыг байдалга тывысқан.

Ниитизи-биле республиканың инвестиция программаның күсели-биле 4 тускай дезинфекция кылыр ДУК (Дезинфекционная установка Комарова) автомашиналар (оларны Эрзин, Өвүр, Тес-Хем, Мөңгүн-Тайга кожуннар алган) болгаш 4 мал эмчилериниң үнүшкүннер кылырынга таарымчалыг автомашиналарны 3 млн. рубльге саткан.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш.Кара-оол машиналарны берип тура:

— Чаа автомашиналыг болганыңар-биле байыр чедирип тура, чүнүң-даа мурнунда олар кым-бир кижиниң аян-тээлээринге эвес, малчын ишчилерге дарый дээштиг дуза чедиреринге, ветеринарияны катап тургузар сорулгалыг аңгылаан автомашиналар дээрзин демдегледип каалы. Оларны канчаар үлээр талазы-биле сайыт биле мээң оралакчыларымның шийтпиринге бүзүрээр мен. Ынчангаш олар бир-ле кижиниң хериминиң иштинге турбас, көдээ ишчилерге чедингир болур дээрзинге бүзүрөп тур мен. 2007 чылдың түннелдери-биле мактаныптар хире чүвевис чок,

ынчангаш бис силерниң материалдыг баазаныңарны быжыглап дузалаалы, силер кызымак ижиңер-биле көдээ ажил-агыйның бүдүрүкчүлүүн бедидинер. База катап Чаа чылды таварыштыр чаа автомашиналыг болганыңар дээш, байыр чедирип тур мен.

Наталья Белек-ооловна Донгак, Мөңгүн-Тайга кожунда ветеринария хайгааралы талазы-

биле эргелелдин эргелекчизи:

— Бо алган машина, бир дугаарында, дезинфекция ажилдары кылырынга, оон ыңай үнүшкүннер кылырынга хей кижилер олура-рынга база таарымчалыг, 500 литр холумак кире бээр, ынчал кээрге, дыка хей кажгаа-хорааны чаңгыс угда арыглап кааптар аргалыг-дыр бис.

Бистиң кожуннуң эргелели 2005, 2006 чылдарның түннели-биле профилактиктиг ажилдар кылыр талазы-биле республикада бирги черни ээлеп, телевизор, факс-биле шаңнадып турдувус, ам ажылы-выска дыка улуг дөгүм кылдыр мындыг машинаны биске аңгылап бергени дээш, Ш.Кара-оолга, И.Чучевке болгаш ТР-ниң Көдээ ажил-агый болгаш аш-чем сайыды В.Ендан болгаш өске-даа харысалгалыг ажилдакчыларга өөрүп четтиргенивисти илередип, мындыг деткимче турда, ажылывыс улам хөгжүүр дээрзинге бүзүреливис улуг — деп чугаалады.

Мөңгүн-Тайга кожунда 3 күрү-нениң унитарлыг бүдүрүлгелери бар. Бо кожуннуң онзагай талазы чүл дээрге, орук берге, мал бажы хей, күрүнениң малының бажын база хөйү-биле азырап турар кожуннарның бирээзи. Ынчал кээрге, ажил база хей. Өске кожуннар-биле бир дөмей халдавырлыг аарыгларга удур тарылгаларны кылып, дугуржулга езугаар эмнээшкннерни чорудуп турар. Бир эвес Төлээлекчилер хуралының тургузуп каан өртектери езугаар мал ажил-агыйлыглар төлеп турар

В.Б.Донгак медээ берип тур.

болза, оларның ажылы улам шуудаар-дыр ийин.

В.Б.Донгак өөредилге черин дооскан дипломун алгаш, Мөңгүн-Тайга кожуннуң ветеринария хайгаарал эргелелинге ажилдаала 25 чыл бооп турар, ынчангаш аңаа ам-даа улуг-улуг чедишкннерни, аас-кежикти, мал-маганының бажы санап четпес кылдыр өзериң күзедим.

Айлаң ДАРЖАА.

Ай-кыс Маспык-оолдун тырттырган чуруктары.

Машиналар чыскаалы.

"ӨӨРЕДИЛГЕ" национал төлевилел

«ШКОЛА ИНТЕРНЕДИ»

Декабрь 21-де РФ-тиң Президентизиниң Сибирь федералдыг округта Бүрүн эргелиг төлээзи А.В.Квашининиң эгелээшкини-биле Сибирь девискээринде республикалар, округтарның школаларының аразында «Школа интернеди» мөөрейниң түңнелин дорт телекөвүрүг дамчыштыр үндүргөн. Аңаа бистиң республикада девискээр аайы-биле тиелекчилер, оларның башкылары болгаш мөөрейни тус черде дүүштүрүп эрттирип турарлар киришкен.

РФ-тиң Президентизиниң Сибирь федералдыг округта Бүрүн эргелиг төлээзиниң кол федералдыг инспектору В.И.Чернышев: «Бир дугаарында А.В.Квашининиң даалгазы-биле силерге байыр чедирерин чөпшээрөп көрүңер. Бо мөөрей «Өөредилге» мурнады хөгжүдөр национал төлевилелдин аайы-биле бир чылдың дургузунда школа бүрүзүңге интернетти кожар деп Путинниң планының бир кезээ дээрзин чугаалаксап тур мен. Ол күөсеттинген. Бо мөөрейге 3 муң ажыг ажилдарны уруглар чоруткан. Келир чылын бо мөөрейге киржикчилер оон-даа хей болур дээрзинге чигзинер чок. Ынчангаш база катап силерге байыр чедирип, чаа чылда чедишкннерни күзедим» — дээн.

Сибирь девискээрлериниң хоорайларын чанында чүве дег харылзаштырган теле-көвүрүгге бо мөөрейниң тиелекчилерин таныштырып, шаңналдарны тывысканы уругларның сагыш сеткилинге уттундурбас байырлал болган. Баштай теле-көвүрүг Иркутск хоорайны кошкан. Ында Россия чергелиг болгаш девискээр тиелекчилерин таныштыргаш, кандыг сайт силерге эң солун-дур деп айтырарга, «Томск» деп харыылады. Иркутскиниң школачызы: «Школа-ларда Интернет киришинген-дир, теле-көвүрүг кажан туруптар ирги?» деп айтырды. «Интернетти чаа доостувус, теле-көвүрүг аар өртектиг харылзаа-дыр, ооң-биле ам дээрзинде чүгле РФ-тиң Сибирь девискээринде бүрүн эргелиг төлээзиниң девискээрлерде инспекторлары харылзажыр аргалыг. Үе чаңгыс черге турар эвес, канчап билер, чоокта чаа школа бүрүзүңге интернет кожары

болдунмас ышкаш турган, ону шийтпирлептивис, теле-көвүрүг туруптары маргылдаа чок, ынчалза-даа дораан эвес». Дараазында Красноярск, Кемерово, Омск хоорайлар-биле харылзашкан. Өөреникчилер: «Ийи чыл иштинде интернет-биле школалар халас харылзажып болур, оон ыңай канчаарыл? Акша чок дээш ап каавыт-пас бе?» деп айтырыгларны салып турдулар. «Силерниң билиңер дээш күрүне акша харамнанмас, силер чүгле эки өөренип, интернетти шын ажыгланар» деп харыыны оларга берди. Уруглар шупту кичээлдерде, онаалга кылырда интернетти ажыглап турарын дорт эфирге чугааладылар.

Бистиң республикада бо мөөрейниң тиелекчилери Эртине Увангур, Чыргаланды ортумак школазының 9-ку классчызы (Эки мультимедиялыг төлевилел), Дозураш Тумат, Хову-Аксы ортумак школазының 8-ки классчызы (Чогаадыг «Мээң школамда Интернет бар...»), Шораана Сарыглар, Бижиктиг-Хая школазының 6-гы классчызы (Чогаадыг «Мээң школамда...») дипломнар, МРЗ ырладыр дериг-херекселдер болгаш өртектиг белектери-биле шаңнатканнар.

Республиканың көдээ школалары мөөрейге идепкейлиг киришкен, хоорай школаларының киришпээни, бир талазында, көдээде уругларга боттарын көргүзөринге эки, ийи талазында, мөөрей чидиг демиселдиг болбаанын херечилеп турар. Интернет коштунган-дыр, дараазында мөөрейге Сибирь чемпионнары болур дээш кызыңар, уруглар!

Бистиң корр.

МОСКВАЖЕ, СООК-ИРЕЙЖЕ

Россияның Президентизи В.В. Путинниң Кремльге чылдың-на эрттирип турар елказынга киржири-биле бистиң республикадан 9 уруг Москваже декабрь 21-де чорупканнар. Уругларны чорурунуң бетинде Чазак Даргазының оралакчызы А.П. Дамба-Хуурак чыып, чагыг-сөзүн берген.

Уруглар колдуу өскүс, эки өөредилгелиг, сагылга-чурумнуг, ынчангаш оларны Москваның Кызыл шөлге баар, чурттуң улуг елказынга киржир аас-кежиктиг болганнары ол.

Антон Берловтуң ачазы Иштики херектер органнарынга ажилдап тургаш, Соңгу Кавказка бодунуң хүлээлгезин күөседип чорааш, чок болган. Өске уругларга көөрдө, Антон Москвага чораан, а арткан уруглар республика-

дан дашкаар бир дугаар чоруп турар, ынчангаш коргуп, сүрээдеп турарын чажырбайн турганнар.

Школа-интернаттың өөреникчизи Айзана Хомушкуну бүдүн школа үдээн. Айзана бо школада бирги класстан эгелеп өөрөнгөн болгаш, школа ооң төрөөн бажыңы, а эш-өөрү, башкылары аңаа кымдан-даа эргим.

Уруглар 26-да чурттуң елказынга киришкеш, Москва — Кызыл дорт рейс-биле чанып кээрлер.

Хол бөмбүц

«Восток» — Чөөн Сибирьниң чемпиону!

Унер чылдың январь 14-20 хүннеринде Кызыл хоорайга Барын болгаш Чөөн Сибирьниң, Ыраккы Чөөн чүктүң хоорайлары: Сургуттуң, Нижегородскиниң, Кызылдың, Абаканниң, Читаның болгаш Хабаровскиниң шыырак дээн хол бөмбүкчүлериң Россияның чемпионадының дээди лигазының чартык түңнел оюннары эртер.

Шак ындыг эргени Кызылдың «Восток» командазы Чөөн Сибирь зоназының дээди «Б» лигазының Кызылга дыштаныр хүннерде эрткен сөөлгү оюнунга Новосибирск хоорайның кончуг шыырак «Динамо-ДСЮШОР» командазын декабрь 22-де 3:1 санга, а 23-түң хүнүнде, ийи дугаар оюнда, 3:2 санга уткаш, чаалап алган. Ынчалдыр «Восток» командазы хол бөмбүүнге Чөөн Сибирьниң чемпиону болган. Шак ындыг бирги черни команда үш чыл бурунгаар база чедип алган турган. Ооң соонда, ийи чылда ийиги черни ал келген.

Декабрь 23-те Кызылда «Херел» спортзалга түңнел оюн эртип турда, «Восток» баштайгы ийи партияны богай эвес ойнап, 2:0 санга удуп чоруп турган. Аарыкчылар безин команда үшкү партияны база ойнап алыр боор деп идегеп эгелзэннер. Ынчалза-даа белең дүжүп бээр команда «Ди-

намо-ДСЮШОР» боор харын. Олар анаа эвес түңнел оюнда болгайлар. Новосибирск хоорайны ойнап алган команда үшкү партияны улуг эвес ылгалдыг, а ооң соонда, дөрткү партияны 25:22 санга ойнап алдылар. Хамык чүвени сөөлгү партия шитпирлээр аларган. Оюн чидигленип эгелзэн. Тыва аарыкчылар «Восток» аштырып аар ыйнаан деп дүвүрөп эгелзэн. Ында чеже-даа орус оолдар ойнап турар болза, олар демей-ле Тываның адын камгалап турар болгай. Бешки, сөөлгү партияның эгезинде, «Восток» удурланыкчызын 7 сан чедир элзэн мурнай берди. Ынчалза-даа аалчылар катап-ла саннарны чоорту ап, чоокшулап келди. Аарыкчылар улам дүвүрөп, команданы шаа-биле деткип эгелзэн. Ооң түңнелинде «Восток» чогуу-на тиелелгени чедип алган! «Восток» команданың Кызылга эртер Россияның чартык түңнел оюннарында удурланыкчылары

Чемпион «Восток».

дыка шыырак командалар болур. Олар боттарының зоналарына тиелелчилер болгаш ийиги черни алган командалар болгай. Ынчалза-даа команда чартык түңнел оюннарга, «төрзөн ханаларына» тыва аарыкчыларның деткимчези-биле мурнунда чылдардан эки ойнаар боор дээрзинге бүзүрээр апаар. «Востоктуң» амгы тиелел-

гезинге ооң тренери Александр Ситниковтуң болгаш ооң тренер эштериниң, Тываның Хол бөмбүүнүң федерациязының Президентизи Василий Оюнуң кириген үлүг-хуузу улуг болбайн канчаар.

Юрий ДАРБАА.

Авторнуң тырттырган чуруктары.

«Восток» ээлчеглиг халдаашкында

Сан — бистиң...

Хүннүң чугула айтырыглары

АЧЫ-ДУЗАЗЫН — ЧОНГА

Чурт рынок экономиказынче шилчип кирген соонда, сайгарлыкчы ажилдар кылып чоруур кижилер бистиң аравыста көвүдзэн. Шынап-ла, чонунга ажыктыг ажилды кылып чоруур сайгарлыкчыларга чурттакчы чон четтиргенин илередип чоруур.

Кызыл хоорайның Магистральная кудумчунун улуг автоорук кыдыында бөлүк чүк машиналары турарын ол оруктал эрткен кижилер дораан эскерип каар. Олар дээрге хоорайның чурттакчы чонунга бодунуң хууда автотранспорту-биле ачы-дузазын чедирип чоруур сайгарлыкчылар-дыр.

Кышкы үеде чурттакчы чонга таарымчалыг өртөк-биле хөмүр-дашты, одаар ыяшты садып турары ол. Бир эвес бо сайгарлыкчылар эвес болза, «Одаар чүүлү сайгарар республика бүдүрүлгези» ККБ Кызылдың чурттакчы чонун хөмүр-даш-биле бүрүн хандырыры дыка-ла берге болур. Херек кырында олар одаар ыяш шуут белеткевейн турар болгай. Бо сайгарлыкчыларның ачызында хоорайның чурттакчы чону кыжын одаар хөмүр-даш болгаш ыяш-биле улуг берге-дээшкенирге таварышпайн турар.

Чеде бергеш сонургал көөрге, олар чүгө одаар чүүлү эвес, чурттакчы чонга херек сиден дээш, өске-даа хереглел чүүлдериң садып турарлар. Ооң-биле чергелештир автотранспорт хереглзэн кижилерге база ботта-

рының ачы-дузазын чедирип болурлар.

Чурттап чоруур кижилер кандыг-даа байдалга таваржып болур. Олар хөмүр-дашты кижиниң хереглзэни-биле 100 килограмдан эгелзэш, пресстеп каан сигениң чаңгыстап-даа садып турарлар. Ынчангаш тараа болгаш өске чүнү-даа сада бээр кижилер турар. Мен бодаарымга, базаар иштинде саарлып турар чамдык чиижең садыгжыларга көөрдө, оларны, шынап-ла, чурттакчы чонга улуг дузаны чедирип чоруур сайгарлыкчылар деп билер мен.

Чайгы үеде септелге кылып турар кижилерниң хереглзэн сай, элзенин чагып каарга, хереглзэни езугаар эккеп берип турарлар. Кышкы үеде одаар чүүлү хереглзэн кижилер бо сайгарлыкчыларга чеде бергеш, чагып каарга, ону ола хүнүнде күүседип бээрлер. Бо оолдарның аразында он ажыг чылдар иштинде сайгарлыкчы ажилды чорудуп келген кижилер эвээш эвес. Оларның чамдыызы хоорай чоогундан кээп ажилдап турарлар.

Чоннуң «кижээ дузалаары буян» деп сөзү бар. Шынап-ла,

чурттакчы чонга буянын олар чедирип чоруурлар. Кыштың соогунда улуг орук кыдыына машина иштинге хүнзээри ындыг амыр эвес-ле болгай. Мен оларга хамаарыштыр чонну «мөлчүп» чоруур чиижең сайгарлыкчылар деп черле чугаалап шыдавас мен.

— Чеже-даа рынок бодунуң шыңгыы негелделиг хоойлузу-биле чурттакчы чонну сы базып чоруур болза, ачы-дуза чедирип чоруур сайгарлыкчы — ол буянын кижилер деп, бир хоочун кижилер олардан чартык тонна хөмүр-даш садып ап тургаш, чугаалады.

— Чүгө бир тонна чедир садып албас силер — деп, сонургай бердим.

— Пенсиям шаа ындыг, оглум. Сонгаар өөренип чоруур уйнуум

бар, чартыын ол алыр. Чамдыкта бо оолдар бир тонна чедир дүжүрүп бериптер, келир айда акшазын эккеп бериптер кижилер мен. Садып турар хөмүр-дажының шынары эки, кывыычал. Ынчангаш-ла мынчаар садыглажып өөрени берген бис — дээш, бир машинаның хөрзэнге олуруп алгаш, чоруй барды.

Бо сайгарлыкчылар боттарының аразында база удуртуп-баштаар даргалыг улус болду. Ынчанмастың аргазы чок, ажы-биле чугаалаарга, бо база коллектив-дир. Бот-боттарын деткижи, дузалажып, демнежиң чорааш, чонунга ачы-дузазын чедирип чоруурлар.

Сергей ХЕРТЕК.

Ай-кыс Маспык-оолдун тырттырган чуруу.

Культура амыдыралы

«ХӨГЖҮМНҮГ БАЙЫР» ОН БЕШ ХАРЛААН

Декабрь 22-де Тываның В.Көк-оол аттыг хөгжүм-шин театрына «Тыва» күртелерадиокомпанияның «Хөгжүмнүг байыр» дамчыдылганының 15 чылынга тураскааткан байырлыг концерт болуп эрткен.

Радио болгаш телевидениге хөй катап рекламалаан бо концертке чон, шынап-ла, зал сыңышпас кылдыр сонургап чедип келген. Хостуг олут чогуңдан, көрүкчүлөр чадаларны безин олут кылдыр ээлепкен.

«Хөгжүмнүг байыр» дамчыдылганың эгелекчи болгаш тургузукчуларының бирээзи «Тыва» телерадиокомпанияның хоочуну Дыдый Давааевна Сотпа концерт эгелзэриниң мурнунда допчу сөс алгаш, чоннуң ынак дамчыдылганы бо хүнге чедир төрзөн Тывавыстың чурттакчы чонун өөртүп, оларның сеткил-сагыжын хандырып, хөй аът кирип чоруурунга өөрүшкүзүн илередип, хоочуннары солуп арткан аныяк ажилдакчыларга чединшикниң күззэн.

Залдың бирги одуруунда хүндүлүг олутта саадаан хоочун коллегаларына бөгүнү телевидениениң аныяк ажилдакчылары боодал чечектерни сөңнеп, байыр чедирген.

Байырлыг концертке чоннуң ынак ыраажылары Надежда Шойгу, Галина Сюрюн, Юлиана Ондар, Станислав Ирил, Луиза Мортай-оол, Дамба-Доржу Сат болгаш аныяк ыраажы Борбак-оол Салчак олар аян туткан.

Фойеге делгзэн тыва ырлар бижиткен кассеталар база дискилерни көрүкчүлөр улуг сонургал-биле садып алган, оларның ийизи тускай шаңнал белектерлиг болган.

ДЫҢНАДЫГ

Кызыл кожуунуң девискээр соңгулда комиссиязының кижигүнүнүн бүрүн эргелерин хуусаадан эрте соксатканы-биле холбаштыр Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязы Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Күрүне Думазына, Тыва Республиканың Улуг Хуралының палаталарына, Кызыл кожуунуң Төлээлекчилер хуралына депутат мандаттарны хуваарына киржиринге чөпшээрелдиг, кандидаттар даңзыларын идиң үндүрген политиктиг партияларга, соңгулда блоктарына, хөй-ниити каттыжышкыннарына, Кызыл кожуунуң Төлээлекчилер хуралының бодунга, соңгукчуларның чурттап-ажылдап, албан-хаап, өөренип турар черлериниң аайы-биле Кызыл кожуунуң (шиитпирлеп бадылаар ужурулуг чаңгыс кижигун) девискээр соңгулда комиссиязының составының кезиниң немей тургузар талазы-биле саналдарны хүлээп ап эгелзэриниң дугайында дыңнадып тур.

Кызыл кожуунуң девискээр соңгулда комиссиязының составына саналдарны бо дыңнадыг парлаттынган хүнүнден эгелеп, 20 хонук дургузунда кирер. Саналдарны кириер адреси: 667000, Тыва Республика, Кызыл хоорай, Чүлдүм кудумчузу, б.18, Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязы, каб. 210, телефону (39422) 2-10-09).

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязы.

Тыва Республиканың Чазааның Доктаалдары

Тыва Республиканың девискээринге нефть продуктуларының төктүр чоруктарын болдурбазының болгаш узуткаарының талазы-биле планнар ажылдап кылырынга Негелделерни база нефтиниң болгаш нефть продуктуларының төктүр чоруктарын болдурбазының болгаш узуткаарының талазы-биле планнар ажылдап кылырынга негелделерниң күүселдезиниң Чурумун бадылаарының дугайында

2007 чылдың октябрь 3-те № 921 Кызыл хоорай

Россия Федерациязының Чазааның 2000 чылдың август 21-де №613 «Нефть болгаш нефть продуктуларының авариялыг төктүр чоруун болдурбазының болгаш узуткаарының талазы-биле сонгаарлады болгаш хемчеглер дугайында», 2002 чылдың апрель 15-те №240 «Россия Федерациязының девискээринге нефть болгаш нефть продуктуларының авариялыг төктүр чоруун болдурбазының болгаш узуткаарының талазы-биле хемчеглерни организаастаарының чурумун дугайында» болгаш 2003 чылдың декабрь 30-де №794 «Онза байдалдары болдурбазының болгаш узуткаарының чангыс аай күрүне системазының дугайында» доктаалдары күүседире-биле Тыва Республиканың Чазааның доктаадыры болза:

1. Тыва Республиканың девискээринге нефть продуктуларының төктүр чоруктарын болдурбазының болгаш узуткаарының талазы-биле планнар ажылдап кылырынга негелделерни база нефтиниң болгаш нефть продуктуларының төктүр чоруктарын болдурбазының болгаш узуткаарының талазы-биле планнар ажылдап кылырынга негелделерниң күүселдезиниң кошкан Чурумун бадылаар.

2. Тыва Республиканың девискээринге Хамааты камгалал, онза байдалдардан чурттакчы чонну болгаш девискээрлерни камгалаарының база сугларга камгалал талазы-биле ажыл-чорудулганы хандырган агентилел Тыва Республиканың Улетпүр болгаш энергетика яамызы, Бойдус ажылгалының адырынга хайгаарал талазы-биле федералдыг албаның Тыва Республика талазы-биле эргелели-биле кады (дугуржулга езугаар) нефть продуктуларының төктүр чоруктарын болдурбазының болгаш узуткаарының талазы-биле хемчеглер планнарын ажылдап кылыр талазы-биле ажылды

организаастаар.

3. Муниципалдыг тургузууларның баштыңнарынга, өчүнчү хевиринден болгаш ведомстволук чагыргазындан хамаарылга чокка нефть продуктуларының сөөртүлгезин, шыгжап камгалаарын, ажылгалын болгаш сайгарылгазын боттандырып турар организацияларның удуртукчуларынга нефть продуктуларының төктүр чоруктарын болдурбас болгаш ооң чедирген уржуктарын узуткаар, чурттакчы чонунуң болгаш долгандыр бойдус хүрээлени хоралыг салдардан камгалаар сорулгалар-биле Тыва Республиканың девискээринге нефть болгаш нефть продуктуларының төктүр чоруктарын болдурбазының болгаш узуткаарының талазы-биле хемчеглер планнарын ажылдап кылыр.

4. Чагырга баштыңнарынга 2007 чылдың декабрь 25-ке чедир кожуннарның девискээрлеринге нефть продуктуларын ажылгаар полигоннар тургузар шилилге материалдарыга күрүнеңиң экологтук экспертиказының чөпшээрэн түңнелдерин Бойдус ажылгалының хайгааралының талазы-биле федералдыг албаның Тыва Республика талазы-биле эргелелин-ден база Технологтук болгаш экологтук хайгаарал талазы-биле Енисей округунуң эргелелин экологтук хайгааралга Тыва Республика талазы-биле килдизинден алыр.

5. Бо доктаалдың күүселдезиниң контролон Тыва Республиканың Чазааның Аппаратының контроль эргелелинге дагыр.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының бирги оралакчызы С.Тен.

Тыва Республиканың Чазааның № 921 доктааы-биле бадылаан

Тыва Республиканың девискээринге нефть продуктуларының төктүр чоруктарын болдурбазының болгаш узуткаарының талазы-биле планнар ажылдап кылырынга НЕГЕЛДЕЛЕР

I. Нити чүүлдер

1. Тыва Республиканың девискээринге нефть болгаш нефть продуктуларының төктүр чоруктарын болдурбазының болгаш узуткаарының талазы-биле планнар хемчеглерин ажылдап кылырынга болгаш дугуржурунга негелдени 1994 чылдың декабрь 21-де №68 «Бойдус болгаш техногенниң байдалдыг онза байдалдардан чурттакчы чонунуң болгаш девискээрлерниң камгалалының дугайында», 1997 чылдың июль 21-де №116 «Айылдыг бүдүрүлгө объектилериниң улетпүр талазы-биле айыыл чок чоруунуң дугайында» федералдыг хоойуларга, Россия Федерациязының Чазааның 2000 чылдың август 21-де №613 «Нефть болгаш нефть продуктуларының төктүр чоруктарын болдурбазының болгаш узуткаарының талазы-биле сонгаарлады болгаш хемчеглер дугайында», 2002 чылдың апрель 15-те №240 «Россия Федерациязының девискээринге нефть болгаш нефть продуктуларының төктүр чоруктарын болдурбазының болгаш узуткаарының талазы-биле хемчеглерни организаастаарының чурумун дугайында» доктаалдарыга дүүштүр ажылдап кылдынган.

Бо негелде нефть болгаш нефть продуктуларының төктүр чоруктарын база нефть болгаш нефть продуктуларының төктүр чоруктары-биле холбашкан онза байдалдарны (моон ыңай – ОБ(Н)) болдурбазының болгаш узуткаарының талазы-биле хемчеглер планнашкынынга нити чурумну тургузуп, а ол ышкаш нефть болгаш нефть продуктуларының төктүр чоруктарын болдурбазының болгаш узуткаарының талазы-биле хемчеглер планнарының (моон ыңай – планнар) болгаш онза байдалдарны болдурбазының болгаш узуткаарының чангыс аай күрүне системазының Тыва Республиканың девискээриниң иштиги системаларында (звеноларга) ОБ(Н) айыылы тургустунганда, оперативтиг хемчеглерин оларның чогуур календарлыг планнарының болгаш нефть болгаш нефть продуктуларының сөөртүлгезин, шыгжамырын болгаш ажылгалын боттандырып турар организацияларга (моон ыңай – организациялар) өңчү хевиринден хамаарылга чокка дугуржулгаларының болгаш бадылаарының чурумун тодарадыр.

2. Негелделерни Тыва Республиканың бүгү девискээринге ажылгаар болгаш айттынган адырда бодунуң ажыл-чорудулгазын кылып турар бүгү албан-дужаалдыг кижилерниң болгаш специалистерниң күүседире албан.

3. Бо негелделерге дараазында тодарадылгаларны болгаш билишкенини ажылгаар:

Онза байдалдарны (моон ыңай – ОБРС ДИС) болдурбазының болгаш узуткаарының чангыс аай күрүне системазының Тыва Республиканың девискээриниң иштиги системалары боттарының эргелеринче онза байдалдардан чурттакчы чонну болгаш девискээрлерни камгалаарының талазы-биле айтырылгар шийтирилээшкини кирип турар башкарылга органна-

рының, күүсекчи эрге-чагырганың республика органының, тус чер бот-башкарылгазының органының болгаш организацияларның күштерин болгаш акша-хөреңгилерин каттыштырып турар (Россия Федерациязының Чазааның 2003 чылдың декабрь 30-де №794 доктааы-биле бадылаан онза байдалдарны болдурбазының болгаш узуткаарының чангыс аай күрүне системазының дугайында Дүрүмнериниң 2-ги пунктузу).

ОБ-ту узуткаары – ОБ тургустунуп келгенде, кижилериниң амы-тынын болгаш кадыкшылын камгалаарың долгандыр бойдус хүрээлинге когаралдыг болгаш материалдыг чидиргилерниң хемчээлдерин бадырарың, а ол ышкаш ОБ-ниң девискээрин бичелдеринче, оларга айыылдыг чүүлдерниң салдарлыг хөдөлүшкенин соксадырыңче уланган авариялыг камгалал болгаш өске-даа сонгаарлаттынмас ажылдар болур (1994 чылдың декабрь 21-де №68 «Бойдус болгаш техногенниң байдалдыг онза байдалдардан чурттакчы чонунуң болгаш девискээрлерниң камгалалының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 1-ги чүүлү).

Нефть – кандыг-даа хевирде продукт, оон иштинде чиг нефть, одалга нефтизи, нефть чөвүү, нефти артыңчылары болгаш арыглаттынмаан нефть продуктулары (Балтий далай районуң далай хүрээлени камгалаарының талазы-биле конвенция (Хельсинки), 1974 чылдың март 22, ССРЭ-ниң Дээди Соведини Президиумунуң 1978 чылдың октябрь 5-те №8207-IX Чарлыы-биле күштүг кылдыр бадылаан).

Долгандыр хүрээлел – бойдус хүрээлелиниң, бойдустуң база бойдус-антропогенниг объектилериниң, а ол ышкаш антропогенниг объектилериниң кезектериниң нити бөлүү (2002 чылдың январь 10-да №7 «Долгандыр хүрээлел камгалалының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 1-ги чүүлү).

ОБ-ни болдурбазы – баш бурунгаар чорудуп турар база онза байдалдарның үнүп келириниң айыылын болдунар-ла арга-биле кызырарың, а ол ышкаш кижилерниң кадыкшылын камгалаарың, олар тургустунуп келген таварылгада, долгандыр бойдус хүрээлинге когаралдыг болгаш материалдыг чидиргилерниң хемчээлдерин кызырарыңче уланган комплексстиг хемчеглер болур (1994 чылдың декабрь 21-де №68 «Бойдус болгаш техногенниң байдалдыг онза байдалдардан чурттакчы чонунуң болгаш девискээрлерниң камгалалының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 1-ги чүүлү).

Бойдус хүрээлели – бойдус хүрээлелиниң, бойдустуң база бойдус-антропогенниг объектилериниң, а ол ышкаш антропогенниг объектилериниң кезектериниң нити бөлүү (2002 чылдың январь 10-да №7 «Долгандыр хүрээлел камгалалының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 1-ги чүүлү).

Девискээрлер – Россия Федерациязының азы ооң кезээниң иштинде бүдүрүлгө болгаш

социал ужур-дузалыг объектилериниң, а ол ышкаш бойдустуң долгандыр хүрээлелиниң черде, сугда, агаарда бүгү делгемнери болур (1994 чылдың декабрь 21-де №68 «Бойдус болгаш техногенниң байдалдыг онза байдалдардан чурттакчы чонунуң болгаш девискээрлерниң камгалалының дугайында» Федералдыг хоойлунуң кирилде чүүлү).

Онза байдал (моон ыңай – ОБ) – ол дээрге, кижиге когаралдары, кижилерниң кадыкшылынга азы долгандыр турар бойдус хүрээлинге каражаны, улуг материалдыг чидиргилерни чедирип болур болгаш кижилерниң ажыл-чорудулга байдалдарын үрөп болур аварияны, бойдустуң айылдыг болушкунунуң, коргунчуг халаптын, бойдустуң азы өске-даа халаптын түңнелинде, тодаргай девискээрге тургустунган байдал-дыр (1994 чылдың декабрь 21-де №68 «Бойдус болгаш техногенниң байдалдыг онза байдалдардан чурттакчы чонунуң болгаш девискээрлерниң камгалалының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 1-ги чүүлү).

4. Нефть болгаш нефть продуктуларының төктүр чоруктарын болдурбазының болгаш узуткаарының талазы-биле хөдөлүшкениниң планнашкыны ОБ(Н)-ни болдурбас, чурттакчы чонунуң болгаш девискээрлерниң айыыл чок чоруун хандыры-биле оларны узуткаарың, а ол ышкаш олар тургустунуп келген таварылгада когаралдарны болгаш чидиргилерни болдунар-ла шаа-биле кызырарыңа күштерни болгаш дериг-херекселдерни доктаамал белеткелге тударының талазы-биле хемчеглерни баш бурунгаар чорудар сорулгалар-биле чорудар.

5. Планның күштүг болуп турар девискээри багай гидрометеорологтук байдалдарны, чылдын, хонуктуң үезин, чер кырының тургузуун, экологтук онза талаларын болгаш девискээрлерниң (акваторияларны) ажылгалының ужур-дузазын өөренип көрбүшаан, нефть продуктулары-биле болдунар-ла шаа-биле хириккен улуг шөлге кызыгаары дүгжүп турар девискээр болур. Организация планның хөдөлүшкени девискээриниң иштинге төгүлгөн нефть болгаш нефть продуктуларының дөзүндөн, төгүлгөн үезинден болгаш ооң агып бадар черинден хамаарылга чокка нефти болгаш оон продуктуларының төгүлгөн чериниң узуткаашкынын хандыра. Бодунуң ажыл-чорудулгазын ол девискээрге боттандырып турар өске-даа организацияларның күштерин болгаш акша-хөреңгилерни дугуржулга керээзиниң үндезининге нефть болгаш оон продуктуларының төгүлгөн чериниң узуткаарының талазы-биле ажылдарга кириштирген бооп болур.

6. Нефть болгаш нефть продуктуларының төгүлгөни-биле холбашкан онза байдалдарны болдурбазының болгаш узуткаарының талазы-биле (моон ыңай – ОБУ(Н)) хемчеглер планнашкынының кол сорулгалары болза:

бооп болур ОБ(Н)-ниң денчелиниң болгаш ол тургустунуп келзе, чедирип болур уржуктарының барымдаазы;

ОБ(Н)-ниң бооп болгу дег дестериниң байдалын, а ол ышкаш нефть болгаш нефть продуктуларының төктүр болур районнарының географтыг, навигация-гидрографтыг, гидрометеорологтук онза талаларын өөренип көрүп тургаш, планнал турар хемчеглерни болдунар турарын тодарадырда, чогуур денчелге ОБ(Н)-ни болдурбазының болгаш узуткаарының талазы-биле хемчеглер организаастаашкынының кол принциптерин доктаадыр;

ОБ(Н)-ниң социал-экономиктиг уржуктарына, долгандыр хүрээлелиниң мониторингинге болгаш айылдыг бүдүрүлгө объектилеринге байдалдарга база оларга чок чыдар девискээрлерге хайгааралды болгаш контрольду чорудары;

онза байдалдар үезинде ажылга кириштирген организацияларны, башкарылга органының, күштерниң болгаш дериг-херекселдериниң демниг хөдөлүшкениниң чурумун тодарадыр, медээлер-биле удур-дедир солчулганы хандыра талазы-биле хемчеглерни алыры;

доктааткан чурум езугаар аттестация эрткен, тускай техниктиг чүүлдер, дериг-херекселдер, херекселдер болгаш материалдар биле дериттинген камгалакчылар кезектеринден тургустунган организацияның бодунуң күжүнүң санынын болгаш составынын база акша-хөреңгилериниң ОБ(Н)-ни узуткаарыңа четчириң (моон ыңай – АСФ(Н)) болгаш (азы) АСФ(Н) хоойлудулгазынга дүүштүр өске-даа организацияларны оларның турар черлерин өөренип көрбүшаан, кириштирериниң чугулазының барымдаазы;

өөредилгелерин болгаш кичээлдерин, персоналдыг профессионал белеткелдин хандыра болгаш ооң мергежилдин бедидер талазы-биле хемчеглерни планнашкынын көрүп турар башкарылга органының, күштерниң болгаш дериг-херекселдерниң хөдөлүшкенине белеткелдиниң хандырылганын болгаш контролонуну чурумун доктаадыр, саң-хөө болгаш материалдыг курлавырларны тургузары, а ол ышкаш белеткелдин чогуур хемчээлинге АСФ(Н)-ни тудары;

ОБ(Н)-ни узуткаарының талазы-биле оперативтиг хемчеглерни чорударының байдал графикин (календарлыг планын) тургузары;

ОБ(Н)-ни болдурбазыңче болгаш онза байдалдар тургустунуп келген таварылгада, башкарылга органының бижыг ажылын, а ол ышкаш ОБ(Н)-ден чурттакчы чонну болгаш девискээрлерни камгалаарының талазы-биле экспертизаны, хайгааралды болгаш кон-

трольду бедидеринче уланган тускай сорулгалыг болгаш эртем-техниктиг программаларны боттандыра;

ОБ(Н)-ниң чедирген уржуктарын узуткаарының талазы-биле хемчеглер планнашкыны болур.

7. ТР-ниң ОБРС ДИС-тиң иштинге организациялар Россия Федерациязының Хамааты камгалал, онза байдалдар болгаш бойдус халавының чедирген уржуктарын узуткаарының талазы-биле яамының Тыва Республикада Кол эргелели-биле (моон ыңай – Россияның ОБЯ-ның ТР-ниң талазы-биле Кол эргелели) дугуржуп бадылаар болгаш Тыва Республиканың Чазааны, муниципалдыг тургузууларның чагыргаларының онза байдалдарны болдурбазының болгаш узуткаарының база өртке айыыл чок чорукту хандыраарының талазы-биле комиссияларны (моон ыңай – ОБ болгаш ФАК) бадылаары планнары болгаш календарлыг планнары ажылдап кылыр. Чогуур органнарга бадылаары-биле (дугуржуру-биле) кириген планнары болгаш календарлыг планнары көөрүнүң хуусаазы документилерни кирген үеден эгелээш, үжен календарлыг хонуктан эрпес учурлуг.

8. Нефть болгаш нефть продуктуларының төктүр чоруктарын болдурбазының болгаш узуткаарының талазы-биле хөдөлүшкениниң планнашкынының денчелин нефть болгаш нефть продуктуларының авариялыг төгүлгөн чоруун онза байдалга хамаарыштыра нефть болгаш нефть продуктуларының төгүлгөн чоруунуң кудуку денчелиниң хемчээлин тодарадып турар Россия Федерациязының Чазааның 2000 чылдың август 21-де №613 доктааы, Россия Федерациязының Бойдус курлавырларының яамызының 2003 чылдың март 3-те №156 дужаалы-биле доктааттынган негелделеринге дүүштүр чорудар.

ОБ(Н)-ниң бөлүктээшкининге таварышпайн турар нефть болгаш нефть продуктуларының төктүшкүнү болу бергенде, Россия Федерациязының Бойдус курлавырларының яамызының 2003 чылдың март 3-те №156 дужаалы-биле доктааттынган негелделеринге дүүштүр чорудар.

ОБ(Н)-ниң бөлүктээшкининге таварышпайн турар нефть болгаш нефть продуктуларының төктүшкүнү болу бергенде, Россия Федерациязының Бойдус курлавырларының яамызының 2003 чылдың март 3-те №156 дужаалының негелдезин өөренип көрбүшаан, организацияларга иштиги регламент ажылдап кылдынар учурлуг.

9. Организациялар ажыл-чорудулгазының үезинде онза байдалдар тургустунуп кээп болур сезоннуг, үе-үелеп чорудар азы чангыс удааның ажылдары кылып турда, Россияның ОБЯ-ның Тыва Республика талазы-биле Кол эргелел, Тыва Республиканың Улетпүр болгаш энергетика яамызы, Тыва Республиканың Бойдус курлавырларының болгаш экология яамызы ол организациялардан бооп болгу дег ОБ(Н)-ниң денчелдеринге дүгжүп турар нефтиниң төгүлгөн черин узуткаар ажылдар планнарын ажылдап кылырын негээр учурлуг.

II. Планнар ажылдап кылырын организаастаары

1. Организациялар ОБ(Н)-ниң бөлүктээшкининге дүүштүр бооп болгу дег: локалдыг, тус черниң, девискээриниң ОБ(Н)-ниң денчелинге дүүштүр планнары, а ол ышкаш ТР-ниң ОБРС ДИС-ке болгаш ооң звеноларына, оон ыңай ОБ(Н)-ге хемчег ап тургаш, организацияларга дорту-биле чогуур планнары тургузуп тура ажылгаар объективтиг денчелге чедир бооп болгу дег ОБ(Н)-ниң адалдыг денчелдеринге календарлыг планнары ажылдап кылыр.

2. Организацияларның тускай черге денчелди планнарын болгаш календарлыг планнарын оларның удуртукчулары болгаш хамааты камгалал айтырылгары, онза байдалдарны болдурбазының болгаш узуткаарының талазы-биле айтырылгар шийтирилээр кылдыр тускай төлээлтен орган бадылаар.

3. Организацияларның тускай чер денчелиниң планнарын болгаш календарлыг планнарын оларның удуртукчулары болгаш муниципалдыг тургузуунуң чагыргазының хамааты камгалал айтырылгары, онза байдалдарны болдурбазының болгаш узуткаарының талазы-биле айтырылгар шийтирилээр кылдыр тускай төлээлтен органы Россияның ОБЯ-ның Тыва Республика талазы-биле Кол эргелели-биле дугуржулга езугаар бадылаар.

Организацияларның девискээр денчелди планнарын болгаш календарлыг планнарын оларның удуртукчулары болгаш Россияның ОБЯ-ның Тыва Республика талазы-биле Кол эргелели ХК болгаш ОБ агентилели-биле дугуржулга езугаар бадылаар.

3. Россияның ОБЯ-ның Тыва Республика талазы-биле Кол эргелели ОБ(Н)-ниң үнүп болур айыылының түңнелдерин өөренип көрбүшаан, айыылдыг бүдүрүлгө объектилериниң төлөвилел документациязын өөренип көрүп тургаш, планнар ажылдап кылырын негээр эргелиг, оон иштинде боттандыра деп турар төлөвилелдерни болгаш бүдүрүлгө болгаш социал ужур-дузалыг объектилер талазы-биле шийтирилериң база ОБ(Н)-ниң үнүп келириниң дөзү бооп болур чорудулгалары көрүп тургаш.

4. Тус чер бот-башкарылгазының ОБ болгаш ФАК-тары ОБРС-тиң девискээр иштиги системаларының звеноларының планнарын тус чер бот-башкарылгазының организацияларының планнарынга болгаш календарлыг планнарынга үндөзүлөп, ХК болгаш ОБ агентилели болгаш күүсекчи эрге-чагырганың федералдыг органнарының чогуур девискээр органнары-биле дугуржулга езугаар ажылдап кылыр, планын Россияның ОБЯ-ның Тыва Республика талазы-биле Кол эргелели биле тус чер бот-башкарылга органының ОБ болгаш ФАК-зы бадылаар.

5. Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырганынң органының ОБ болгаш ӨАК-зы ОБРС-тиң девискээр иштики системаларының звеноларының планнарын тус чер бот-башкарылганынң органнарыннң планнарынга, девискээр деңгелиннң организациаларының планнарынга болгаш календарьлы планнарынга, а ол ышкаш ОБРС-тиң девискээр иштики системаларының звеноларының чогуур план-

нарынга үндезилеп ажылдал кылыр. Тыва Республиканың ОБРС-тиң ДИС-териннң планнарын Хамааты камгалал, онза байдалдар болгаш бойдус халаптарының чедирген уржуктарын узуткаарының талазы-биле Сибирыннң регион төвү-биле дугуржур болгаш Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырганының төлээлээн органы бадылаар.

Тыва Республиканың ОБРС-тиң ДИС-териннң планы - тос ай иштинде; Тыва Республиканың ОБРС-тиң ДИС-териннң функционалдыг иштики системаларының планы - алды ай иштинде; 3. Планнарыннң күштүг болур хуусаалары: объектиннң болгаш тус черниң деңгелиннң организациаларынга - үш чыл, девискээр деңгелинге - дөрт чыл; ОБРС-тиң девискээр болгаш функционалдыг иштики системаларынга - беш чыл; ОБРС-тиң функционалдыг иштики системаларының звеноларынга: девискээриннң - дөрт чыл, регионнуң - беш чыл.

биле четчелээшкини болгаш хандырылганы планнар-биле көрдүнген нормалардан 60 хуудан эвээш эвес болза; айылдыг бүдүрүлгө объектилерин айыыл чок чорук декларациялары болгаш нефть болгаш нефть продуктуларының төктүр чоруктарын болдурбазының болгаш узуткаарының талазы-биле планнары доктааттыгачан чуруму эзугаар 60 хуудан эвээш эвес ажылдап кылдынган болза; бир эвес мурнунда турган үнелелге хамаарыштыр негелделер күүсеттинмээн болза, «чогуур негелделерге дүүшпейн турар болур».

Тыва Республиканың Чазааның 2007 чылдың октябрь 3-те № 921 доктаалы-биле бадылаан Нефть болгаш нефть продуктуларының төктүр чоруктарын болдурбазының болгаш узуткаарының талазы-биле хемчеглерниң планының тургузуу (чижек)

I. Нефть болгаш нефть продуктуларының төктүр чоруктарын болдурбазының болгаш узуткаарының талазы-биле хемчеглерниң планының тургузуу (чижек)

1. Нийти кезээ

1.1. Планның сорулгазы база ону ажылдап кылырының нормативтиг-хоойлу-дүрүм баазазы.

- 1.1.1. Сорулгалар.
- 1.1.2. Удуртулга документилери.

2.1. ОБ(Н) тургустунуп келген таварылгада, ажылды организастаары болгаш баш бурунгаар көрүп турар хириккен девискээриннң кол характеристикалары.

2.1.1. ОБ(Н)-ниң чедирген уржуктарын тускай черге мөөңнээриннң болгаш узуткаарының талазы-биле планның күштүг девискээри, хөделишккиннерин организастаарынга белеткел.

2.1.2. Нефть болгаш нефть продуктулары-биле чорудар кол операциялар.

2.1.3. Девискээриннң географтыг болгаш навигация-гидрологтуг характеристикалары.

2.1.4. Районнуң гидрометеорологтуг болгаш экологтуг онза талаалары.

3.1. ОБ(Н)-ни болдурбазының талазы-биле хемчеглер.

3.1.1. ОБ(Н)-ниң үнүп болур черлери.

3.1.2. Нефть болгаш нефть продуктуларының төктүр чоруктарының хемчээлдериннң болгаш шөлдериннң баш бурунгаар көрүүшкүнү.

3.1.3. Нефть болгаш нефть продуктуларының төктүр чоруктарының айылының түнчелин өөренип көрбүшаан, ОБ(Н)-ниң девискээриннң кызыгаарлары.

3.1.4. Эң айылдыг ОБ(Н)-нериннң болгаш оларның персоналга, чурттакчы чонга болгаш чоок-кавы девискээриннң долгандыр турар хүрээлелинге социал-экономиктиг салдарларының байдал хевирлери.

3.1.5. Нефть болгаш нефть продуктулары кыпкан таварылгада, ОБ(Н)-ни узуткаарда, күштериннң болгаш дериг-херекселдериннң, а ол ышкаш өрт камгалалының кезектериннң, оларның турар черлерин өөренип көрбүшаан, четчир составын тодарадары.

3.1.6. ОБ(Н)-ни болдурбазының талазы-биле хемчеглер.

4.1. ОБ(Н)-ни узуткап турда, күштериннң болгаш дериг-херекселдериннң белеткелин хандыраары.

4.1.1. Хемчег алырының деңгелдери.

4.1.2. Күштериннң болгаш дериг-херекселдериннң составы, оларның турар чери болгаш ОБ(Н) девискээриннң чүү-хөө сөөртүрүн организастаары.

4.1.3. АСФ(Н)-ниң болгаш өрт камгалалының кезектериннң харысалгалыг девискээрлери.

4.1.4. ОБ(Н) байдалы турда, башкарылга органнарыннң, күштериннң болгаш дериг-херекселдериннң хөделишккиннерге белен тударының талазы-биле хемчеглер.

5.1. Башкарылганың организациазы, харылзаа болгаш дыйнадышкын системазы.

5.1.1. Башкарылганың нийти принциптери болгаш башкарылга органнарыннң тургузуу.

5.1.2. ОБ болгаш ӨАК хежигүннериннң составы болгаш ооң ажылчын органнарыннң функционалдыг хүлээлгелери.

5.1.3. Үстүнде турар таарыштырылга органы болгаш ооң-биле ажылды организастаары.

5.1.4. Кириштирип турар күштериннң болгаш дериг-херекселдериннң составы болгаш хөделишккиннериннң организациазы.

5.1.5. Харылзаа болгаш дыйнадышкын системазы болгаш ооң ажылдарының чуруму.

5.1.6. ОБ(Н)-ниң категориязы эскерилгенде, башкарылганы дамчыдар ажылды организастаары.

2. Оперативтиг кезек

2.1. ОБ(Н) үезинде бирги ээлчегиннң хөделишккиннери.

2.1.1. Онза байдал дугайында дыйнадыры.

2.1.2. Персоналды болгаш чурттакчы чонга айыыл чок чорукту хандыраарының талазы-биле бирги ээлчегиннң хөделишккиннери, эмчи дузазын чедирери.

2.1.3. Байдалдың болгаш долгандыр хүрээлелдин мониторингизи.

2.1.4. Нефть болгаш нефть продуктуларының төгүлген черлерин чаңгыс черге мөөңнээриннң ажылдарын организастаары.

2.2. ОБ(Н)-ни узуткаарының оперативтиг планы.

2.2.1. ОБ(Н)-ни узуткаарының талазы-биле операцияларны чорударының алгоритми (дес-дараалашкаа).

2.2.2. Нефтиннң төктүр чоруктарынга хамаарылга илередириннң аргазы болгаш улустарының ажыл-чорудулгазын болгаш материалдыг үнелиг чүүлдериннң камгалалын хандыраарының талазы-биле хемчеглер.

2.2.3. Айылы беди районнарыннң, бойдустуң онза камгалалдыг девискээрлерин болгаш объектилерин камгалаары.

2.2.4. ОБ(Н)-ни узуткаарының технологиялары.

2.2.5. ОБ(Н) талазы-биле операцияларны хандыраарының материал-техниктиг, инженерлиг, саң-хөө болгаш өске-даа хевирлерин организастаары.

2.2.6. Өөскүп болур өрттерни өжүрериннң талазы-биле дайынчы хөделишккиннериннң баш бурунгаар планнашкынының материалдары (өрттү өжүрериннң оперативтиг планнашкыны).

2.2.7. ОБ(Н)-ни узуткаарының талазы-биле ажылдарны чорудуп турда, айыыл чок чоруктуң хемчеглери.

2.2.8. Байдалдың болгаш долгандыр хүрээлелдин мониторингизин организастаары, ОБ(Н) девискээринде байдалды тодарадарының чуруму.

2.2.9. Документилерни четчелээри болгаш ОБ(Н)-ни узуткаарынга чарыгдалдарны учеттаарының чуруму.

3. ОБ(Н)-ниң чедирген уржуктарын узуткаары

3.1. Девискээрлериннң болгаш суг объектилериннң хириккен черлерин узуткаары.

3.1.1. Материал-техниктиг хандырылга.

3.1.2. Төгүлген нефтини чыырының технологиязы болгаш аргалары база оларны ажыглаарының чуруму.

3.1.3. Чыгдынган нефтини болгаш артынчыларын түр шыгжамырын организастаары, оларны ажыктыг кылдыр ажыглаарының технологиялары болгаш аргалары.

3.1.4. Хириккен девискээрлерни агартырының технологиялары болгаш аргалары.

3.2. Катап тургузар ажылдар.

3.2.1. ОБ(Н)-ниң девискээриннң кирерин хандыраарының чуруму.

3.2.2. Үрелген элементилерни ажылчын байдалды тургузарының талазы-биле ажылдар чорударының чаңгыс аай майыктың календарьлыг байдал планы.

3.2.3. Тускай техниктиг херекселдерни ажыглаарынга белеткелди чорударын организастаары болгаш саң-хөө болгаш материалдыг курлавырлар артыкшылдарын долдурары.

II. Планнарыннң экспертиазы

1. Организациаларның планнары оларны ажылдап кылып турда ажыглаан нормативтиг-хоойлу-дүрүм документилериннң негелделеринге, чогуур нормативтиг-хоойлу-дүрүм актыларында болгаш нормативтиг техниктиг документилерде, ооң иштинде ОБ(Н)-ден чурттакчы чонну болгаш девискээрлерни камгалаарының талазы-биле Тыва Республиканың доктаатканы, көрдүнген тускайлажыттыг негелделерге болгаш кызыгаарлашкынарга дүгжүп турарының талазы-биле экспертиза эртер ужурулуг.

2. Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырганының планнарын бадылаар органнары ол ажылдарны чурумчудуп турар нормативтиг-хоойлу-дүрүм документилериннң негелделеринге дүүштүр экспертиза эртериннң организастаар.

3. Планнарыннң эксперттиг үнелелин эксперт организациазы-биле планнары бадыладары-биле кирип турар организациаларның аразында дугуржулганың (керээнин) үндезининге чорудар, ооң кадында, шериг кезектериннң экспертиказын халас кылыр.

4. Планнары ажылдап кылырынга кирип турган организациаларны эксперт үнелелин кириштирип болбас.

III. Планнарын күштүг болдурары болгаш оларның боттандырылганын контрольдаары

1. Планнарын күштүг кылдыр Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырганының планнары бадылаан органнарын дыйнатпышаан, организациа талазы-биле дужаал-биле болдурар.

2. ОБ(Н)-ни болдурбазының болгаш узуткаарының талазы-биле хемчеглерни планнаанының деңгелинде хамаарыштыр бо Дүрүмнерни күштүг болдуруп кириген үезинде, а ол ышкаш чаа тургустунуп турар объектилерни болгаш организациаларны бүртүккэн үезинде эгелээш, планнары ажылдап кылыр, дугуржур болгаш бадылаар үени көөр.

Планнарын күштүг болдуруп кириери дараазында хуусааларда боттандырыгачан турар ужурулуг.

Организациаларның планнары: объектиннң болгаш тус черниң деңгелдеринден - дөрт ай иштинде;

девискээр деңгелинде - алды ай иштинде;

тус чер бот-башкарылганыннң органнарыннң планнары - алды ай иштинде;

Айыттыгачан хуусаалар төнген соонда, планнары эдер (эде ажылдаар). Ооң кадында, планнары ону бадылаан кайы-бир органның шиттири-биле азы чогуур нормативтиг хоойлу-дүрүм актыларын хүлээп ап турда, хуусаадан эрте эдилге кириер (эде ажылдаар).

4. Планнарга эдилге кирилдезин (эде ажылдаашкыны) ОБ(Н)-ге хемчег алышкынының деңгелинге болгаш ажил организасташкынынга салдар чедирип болур эге медээлер эскерилгенде, ол планнары бадылаан күүсекчи эрге-чагырга органнарын дыйнатпышаан чорудар.

Бо таварылгада, планнарга эдилге кирилдези (эде ажылдаашкыны), а ол ышкаш НТУ-нун планнарыннң дугуржулгазы болгаш бадылаашкыны, эскертинген эге медээлерни албан-езузу-биле бүртүккэн үезинде эгелээш, бо кезектин 2-ги пунктузунда тодараттыгачан хуусааларны ашпас турар ужурулуг.

Планнарда тодараттыгачан ОБ(Н)-ни болдурбазының болгаш узуткаарының талазы-биле хемчеглер күүселдезиннң чоруп турарының контролон планын болгаш пландан дашкаар хыналдалар үезинде, а ол ышкаш ОБ(Н)-ни узуткап, өөредилгелерин болгаш кичээлдерни эрттирип турда, организациаларның практиктиг хөделишккиннериннң чорудуунда күүсекчи эрге-чагырганыннң чогуур контроль болгаш хайгаарал органнары чорудар (Россия Федерациазының Чазааның 2000 чылдың август 21-де №613 «Нефть болгаш нефть продуктуларының авариялыг төктүр чорун болдурбазының болгаш узуткаарының талазы-биле сонгаарлады болбас хемчеглер дугайында» доктаалы-биле бадылаан «Кол негелделериннң...» 8-ки пунктузу).

5. ОБРС-тиң девискээр болгаш функционалдыг иштики системаларынга болгаш оларның звеноларынга ОБ(Н)-ни болдурбазының болгаш узуткаарының талазы-биле хемчеглерни организастаарының байдалын дараазында чүүлдер-биле үнелээр: «Чогуур негелделерге дүгжүп турар болур», бир эвес:

ОБ(Н)-ни болдурбазының болгаш узуткаарының талазы-биле хемчеглер планнаттыгачан болгаш организастаттыгачан;

Планнарда болгаш өске-даа удуртулга болуп турар документилерде кады хөделишккинни чорударының айтырылары ажылдап кылдынган, ОБ(Н)-ни узуткаарынга күштериннң болгаш дериг-херекселдериннң четчир составы тодараттыгачан;

чогуур ОБ болгаш ӨАК-тер планда көрдүнген хемчеглериннң күүселдезиннң контролон чорудуп турар;

нефть болгаш нефть продуктулары-биле хириккен девискээрлериннң болгаш суг объектилериннң данызы долдуртунуп турар, а ол ышкаш адырларга хамаарылгазы эзугаар айылдыг бүдүрүлгө объектилериннң болгаш организациаларның данызы бар;

нефть чыдар черлерни шинчилеп, казып тып, болбаазырадып, сөөртүп турда, а ол ышкаш нефть болгаш нефть продуктуларын шыгжап, кадагалап турда, үлетпүр, экология болгаш өртке айыыл чок чоруктуң негелделери сагыттынып турар;

айыылдыг бүдүрүлгө объектилерин айыыл чок чорук декларациялары болгаш нефть болгаш нефть продуктуларының төктүр чоруктарын болдурбазының болгаш узуткаарының талазы-биле планнары доктааттыгачан чуруму эзугаар 80 хуудан эвээш эвес ажылдап кылдынган болза;

АСФ(П)-ниң ОБ(Н)-ни узуткаар ажылдап турар херекселдери, дериг-херекселдер, тускай техниказы болгаш дериг-херекселдер-биле четчелээшкини болгаш хандырылганы планнар-биле көрдүнген нормалардан 80 хуудан эвээш эвес болза;

«Чогуур негелделерге кызыгаарлыг дүгжүп турар болур», бир эвес:

ОБ(Н)-ни болдурбазының болгаш узуткаарының талазы-биле хемчеглер, нефть болгаш нефть продуктулары-биле хириккен девискээрлериннң болгаш суг объектилериннң данызыннң долдурдулгазы, а ол ышкаш организациаларның айыылдыг бүдүрүлгө объектилериннң данызыннң долдурдулгазы долу эвес хемчээлге планнаттыгачан болгаш организастаттыгачан;

нефть чыдар черлерни шинчилеп, казып тып, болбаазырадып, сөөртүп турда, үлетпүр, экология болгаш өртке айыыл чок чоруктуң негелделерин хандыраарының айтырыларында, а ол ышкаш нефть болгаш нефть продуктуларын шыгжап, кадагалап турда, онза байдалдарга чедирип болур четпестер илерээнде; чогуур ОБ болгаш ӨАК ОБ(Н)-ни болдурбазының болгаш узуткаарының талазы-биле хемчеглериннң планнаашкынының болгаш организациазының доктаамал удуртулганын болгаш контролон чорутпайн турда;

АСФ(П)-ниң ОБ(Н)-ни узуткаар ажылдап турар херекселдери, дериг-херекселдер, тускай техниказы болгаш дериг-херекселдер-

IV. Отчет

1. ОБ(Н) узуткаашкыны доозулган соонда, 30 хонуктан узапас хуусаада чогуур ОБ болгаш ӨАК-нер кылып чоруттыгачан ажыл дугайында отчетту Россия Федерациазының Чазааның 2002 чылдың апрель 15-те №240 «Россия Федерациазының девискээринге нефть болгаш нефть продуктуларының төктүр чоруктарын болдурбазының болгаш узуткаарының талазы-биле хемчеглерни организастаарының чурумунун дугайында» доктаалы-биле көргөн чурум эзугаар кириер.

2. ОБ(Н)-ни узуткаарының талазы-биле отчетка кол негелделер:

ОБ(Н)-ниң үнген дөзүнүн, ОБ(Н)-ниң өөскүшкүнүн, ооң эскерилгениннң, ОБ(Н)-ниң эгелээниннң, ону узуткаарының талазы-биле операцияның түр үеде болгаш шуут соксатканының дугайында шиттирени хүлээп алганының дугайында медээлерлиг кыска тайылбыр; чылдаганы, байдалдары болгаш чурттакчы чонга, долгандыр турар хүрээлелге болгаш экономика объектилеринге ОБ(Н)-ниң чедирген уржуктары;

башкарылга органнарыннң болгаш күштериннң ОБ(Н)-ни узуткап турда хөделишккиннеринге, а ол ышкаш тускай техниктиг дериг-херекселдерни ажылаанынга демдек;

ОБ(Н)-ни узуткаарынга чарыгдалдар, долгандыр хүрээлелге болгаш сугнуң биологтуг курлавырларынга когаралды эгиткени; артак хириккен черниң деңгели болгаш технологтуг дериг-херекселдин байдалы;

ажылдарны күүседириннң технологияларының база АСФ(Н)-ни деринриннң талазы-биле саналдар;

ОБ(Н)-ниң мындыг дөстери үнерин болдурбазының, ОБ(Н)-ни узуткаарының аргаларының болгаш технологияларының, а ол ышкаш организациаларның планнарыннң болгаш календарьлыг планнарыннң эскерилгелерин болгаш немелделерни кириериннң чуугалының талазы-биле сүмелер.

V. Планга капсырылгалар

1. Ыяап-ла кожар капсырылгалар: планның күштүг девискээри болгаш эң айылдыг девискээрлер болгаш мурнады камгалаар районнар кызыгаарлары-биле организациаларның айыылдыг бүдүрүлгелиннң объектилериннң (объектилериннң) турар чериннң схемазы;

нефтиннң шынарлары болгаш ОБ(Н)-ниң тургустунуп келириннң айылының демдээ; чурттакчы чонга, долгандыр хүрээлелге болгаш экономиканың объектилеринге ОБ(Н)-ниң багай уржуктарының характеристиказы, бойдус-агаар байдалдарын өөренип көрүп тургаш, ОБ(Н)-ниң аңгы-аңгы деңгелдериннң карталары болгаш сценарийлери;

ОБ(Н)-ниң оперативтиг хемчеглериннң календарьлыг планнары болгаш ОБ(Н) бөлүктээшкининге хамаарышпас нефть болгаш нефть продуктуларының төгүлген чоруктарыга хемчег алырын чурумчудуп турар документилер (организациаларга);

турар черлерни өөренип көрбүшаан, күштериннң болгаш дериг-херекселдериннң четчир турарының санаашкыны;

үлетпүрлүг айыыл чок чоруктуң декларациязы (Россияның хоойлужулгазы-биле көргөн таварылгада);

эксперт организациазының түнчели; саң-хөө болгаш материалдыг курлавырлар; организацианыннң бодунуң АСФ(Н)-ниң аттестациязыннң дугайында документ азы өске организациалардан АСФ(Н)-ни оларның турар черлерин өөренип көрбүшаан, хандыраарының керээзи;

күүсекчи эрге-чагырганың федералдыг органнарыннң тывысканы лицензиялар (организациаларга);

чогуур деңгелдериннң планнарын ажылдап кылыр организациаларның оларның адырларга хамаарылгазы эзугаар данызы (ОБРС-тиң девискээр болгаш функционалдыг иштики системаларынга);

2. Саналдап турар капсырылгалар: шиттирлер хүлээп алырының алгоритмнери (дараалашкаа); массалыг информация чепсектери-биле кады ажылдажылганыннң принциптери; капсырылгаларның болгаш отчеттарның чаңгыс аай майыктары;

нефтини чыырының сүмелеп турар технологиялары болгаш каражаны түнчээриннң методиказы;

байдалдың болгаш чыгган нефтини шыгжаан черни болгаш ону ажыглаарының аргаларын айытпышаан, долгандыр хүрээлелдин мониторингиннң организастаарының схемазы; тускай сорулгалыг болгаш эртем-техниктиг программаларның данызы;

ОБ(Н)-биле демиселге АСФ(Н)-ниң доктаамал белен турар чорун хандыраарының планы;

документ долдурдушкуну, чарыгдалдарның учеду болгаш отчет тургузуушкуну.

курлавырларының ниитизи-биле нептеренгей ажыктыг казымал байлактар чыдар черлерлиг чер иштинин участкастарын ажылгалга бээринин дугайында геологтук, экономиктиг болгаш экологтук информацияның, ажыктыг казымал байлактарны казып алыры-биле холбашкан чер адаанын тудугларын ажыглаар болгаш тудар сорулгаларга ажыглап турар тус чер уjur-уткалыг чер иштинин участкастарының күрүне экспертизанын чорудар;

5.22. республика уjur-уткалыг онза камгалалдыг бойдус девискээрлерин тургузарына нормативтиг хоойлу-дүрүм документациязын ажылдап кылыр;

5.23. Тыва Республиканың өнчүзүнде турар суг объектилерин ажыглааны дээш төлевер хемчээлин, ындыг төлеверин санаар болгаш тыртарының чурумун доктааттыг чурум езугаар тургузар;

5.24. суг объектилерин азы Тыва Республиканың девискээринде агып чыдар ооң кезектерин ажыглаар болгаш камгалаар талазы-биле республиканың программаларын ажылдап кылыр, боттандыраар;

5.25. ижер суг хандырылгазының бажын курлавырлар;

5.26. биче хемчээлдиг судноларның эштинге суг объектилерин ажыглаарының дүрүмнүн доктааткан чурум езугаар бадылаар;

5.27. суг объектилеринге улустун амы-тынын камгалаар дүрүмнүн доктааткан чурум езугаар бадылаар;

5.28. суг объектилерин ажыглаарының болгаш камгалаарының республиканың күрүне контролюнун база хайгааралдарының объектилеринин даңзын доктааткан чурум езугаар бадылаар;

5.29. суг объектилерин ажыглаарының болгаш камгалаарының республиканың күрүне контролон боттандырып турар албан-дужаалдыг кижилеринин даңзын доктаадыр;

5.30. федералдыг өнчүде база Тыва Республиканың девискээринде чыдар суг объектилерин азы оларның кезең суг ажыгалының керээлеринге, суг объектилерин ажыгалга бээринин дугайында шитпирлерге үндөйлээш, бодунун баш билип харыылаар айтырыгыларының хемчээлинде, ажыгалга бээр;

5.31. долгандыр турар хүрээлениң байдалының дугайында күрүнениң чылдыг докладтарын белеткээринге киржир;

5.32. ажил-чорудулгазының доктааттыг адырында айтырыгларын ажылдап кылырларын эртем болгаш өске-даа организацияларны, эртемденнерни болгаш специалистерни доктааткан чурум езугаар кириштирер;

5.33. Ямының баш билер айтырыгларынга хамааржыр айтырыглар талазы-биле Тыва Республиканың Чазааның сонургалдарын күрүнениң эрге-чагырга органнын, организацияларга, албан черлеринге болгаш судтарга төлээлээр;

5.34. төнчү түңгелдерге уланган адырның бюджетин күсөдирин хандыраар;

5.35. бойдус ажыгалының адырында болгаш долгандыр турар хүрээлениң адырларын албан черлеринин болгаш организацияларның тургузукчузу болур;

5.36. хамаатыларны хүлээп алырын организациястар, хамаатыларның аас-биле база бижимел билдиришкннерин үезинде болгаш долузу-биле сайгарып көөрүн хандыраар, ол талазы-биле шитпирлерни хүлээп алыр база хоойлужудулга-биле доктааттыг хуусаада билдиргенерге харыыларын чорудар;

5.37. бодунун баш билип харыылаар айтырыгыларының хемчээлинде күрүне чажыды бооп турар медээлерни камгалаарын хандыраар;

5.38. Ажил-чорудулгазының доктааттыг адырында өске-даа бүрүн эргелерин боттандыраар, бир эвес ындыг эргелери хоойлу-биле болгаш нормативтиг хоойлу-дүрүм актылары-биле көрдүнген болза.

6. Ажил-чорудулгазының доктааттыг адырында бүрүн эргелерин боттандыраар сорулга-биле ямының эргелери болза:

6.1. Ямының баш билип харыылаар айтырыгыларынга хамаарышкан шитпирлерни хүлээп алырда, чугула херек медээлерни күрүне органнын доктааттыг чурум езугаар айтыраар;

6.2. Тыва Республиканың муниципалдыг тургузуларын барымдаалап, бойдус ажыгалының объектилеринин талазы-биле информацияны чыырын, анализтээрин болгаш ажылдап кылырын боттандыраар;

6.3. Ямының ажил-чорудулгазының адырына хамаарышкан айтырыгларын ажылдап кылыры-биле эртем болгаш өске-даа организацияларны, эртемденнерни база специалистерни доктааттыг чурум езугаар кириштирер;

6.4. ажил-чорудулгазының доктааттыг адырында харылаштыраар болгаш чөвүлээр органнын (чөвүлелдерни, комиссияларны, бөлүктөрнү, коллегияларны), ооң иштинде ведомстволар аразының, доктааткан чурум езугаар тургузар;

6.5. Ямының баш билип харыылаар айтырыгыларынга хамаарышкан айтырыглар талазы-биле тайылбырларны юридиктиг эргелиг албан черлеринге болгаш амы-хууда кижилерге бээр;

7. Хоойлужудулга-биле доктааттыг таварылгалардан аңгыда, Ямы ажил-чорудулгазының доктааттыг адырында контроль

болгаш хайгаарал талазы-биле хүлээлгелерни боттандыраар эргези чок.

8. Тыва Республиканың Чазааның Даргазының томуйлааны болгаш албан-дужаалдан хостааны сайыт Ямыны удуртур.

9. Ямыны доктааткан бүрүн эргелеринин күүселдези дээш болгаш доктааттыг ажил-чорудулгазының адырында күрүне политиказын боттандыраар дээш сайыт тускай хары-салгалыг болур.

10. Сайыт Тыва Республиканың Чазааның Даргазының томуйлааны болгаш албан-дужаалдан хостааны оралакчыларлыг болур.

11. Сайыттың оралакчыларының санын Тыва Республиканың Чазаа доктаадыр.

12. Ямының структурлуг кезектери килдистер болур.

13. Сайыт болза:

13.1. бодунун оралакчыларының аразында хүлээлгелерни хуваар;

13.2. Ямының структурлуг кезектеринин дугайында дүрүмнүн бадылаар.

13.3. Ямының эргезинде турар Албанның болгаш Агентиелдин удуртукчуларының киригени-биле Албанның болгаш Агентиелдин удуртукчуларының оралакчыларын албан-дужаалыга томуйлаар болгаш оон хостаар;

13.4. Ямының болгаш эргезинде турар албан черлеринин болгаш организацияларының ажилдакчыларын доктааттыг чурум езугаар албан-дужаалга томуйлаар болгаш оон хостаар;

13.5. Ямыга Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албанын эртинери-биле холбашкан айтырыгларын күрүнениң хамааты албанының дугайында хоойлужудулга дүүштүр шитпирлээр;

13.6. ажилдакчыларның санын болгаш күш-ажылының төлевер фондузунун, Тыва Республиканың республика бюджетинде көрдүнген ассигнованияларның чогуур үезинде бадылаан хемчээлинде ону тударының чарыгдалдарының сметазының Тыва Республиканың Чазааның доктааткан хемчээлинде штат расписаниязын бадылаар;

13.7. Ямының эргезинде турар Албанның болгаш Агентиелдин ажил-чорудулгазының чыл санының ажил планын болгаш көргүзүглерин, база ол ышкаш оларның ажил-чорудулгазының отчеттарын бадылаар;

13.8. Ямының Дүрүмүн, структуразын болгаш штат санын Тыва Республиканың Чазаанга бадылаары-биле кириер;

13.9. Ямының эргезинде турар Албанның болгаш Агентиелдин удуртукчуларының киригени-биле Албанның болгаш Агентиелдин дүрүмнүнүн төлөвилелдерин, оларның эң ындыкы санының база ажилдакчыларының күш-ажыл төлеверинин фондузунун дугайында саналдарын Тыва Республиканың Чазаа бадылаары-биле кириер;

13.10. Тыва Республиканың Саң-хөө ямызынга Ямының болгаш Ямының эргезинде Албанның болгаш Агентиелдин ажил-чорудулгазының саң-хөө хандырылгазының кезеңде Тыва Республиканың республика бюджетин тургузарының талазы-биле саналдарны кириер;

13.11. Тыва Республиканың күрүнениң шаңалдары-биле шаңнаарына болгаш хүндүлел аттарны тыпырынга Ямының болгаш Ямының эргезинде турар Албанның болгаш Агентиелдин ажилдакчыларын, доктааттыг адырда ажил-чорудулганы боттандырып турар өске-даа кижилерни доктааткан чурум езугаар саналдап кириер;

13.12. нормативтиг шынарлыг дужаалдарны үндүрер, а оперативтиг болгаш Ямының ажил-чорудулгазын организациястар хүн бүрүнүн айтырыгыларының талазы-биле нормативтиг эвес шынарлыг дужаалдарны болгаш айткалдарны үндүрер;

13.13. баш билип харыылаар айтырыгыларының хемчээлинде өске-даа хүлээлгелерни боттандыраар;

13.14. Сайыт түр үеде чок турарда, ооң бижимел айткылы-биле оралакчыларының бирээзи сайыттың хүлээлгелерин күсөдир.

14. Ямыны болгаш ооң эргезинде турар Албанны болгаш Агентиелди тударына болгаш оларга дааскан бүрүн эргелерин база хүлээлгелерни боттандыраарда чарыгдалдарның саң-хөө талазы-биле хандыраарын бюджетте көрдүнген акша-хөреңгилеринин күсели-биле боттандыраар.

15. Ямы – юридиктиг эргелиг албан чери, Тыва Республиканың Күрүнениң судде демдээ дүрүлүзүн таңмалыг болгаш бодунун адын бижээн өске-даа таңмаларлыг, хептерлиг база доктааттыг хевирлиг бланкыларыг болгаш Россия Федерациязының хоойлужудулгазынга дүүштүр ажыткан агар санныг болур.

16. Ямыны узуткаары болгаш эде организаастарын күштүр бооп турар хоойлужудулга дүүштүр Тыва Республиканың Чазааның Даргазының шитпир-биле боттандыраар.

17. Ямының турар чери – Тыва Республика, Кызыл хоорай.

Инда, 2006 чылдың ноябрь 1-де №1288 «Тыва Республиканың Өнчү-хөреңгизин эргелеп-башкаарының талазы-биле агентилел дугайында Дүрүмге өскерилгелер кириеринин дугайында»

Тыва Республиканың Чазааның 2007 чылдың январь 19-та №85 доктаалы-биле бадылаан

Тыва Республиканың Чер болгаш өнчү-хөреңги ямызының дугайында ДҮРҮМ

1. Ниити чүүлдер

1. Тыва Республиканың Чер болгаш өнчү-хөреңги харылзааларының ямызы (моон ынай – ТР-ниң Чер болгаш өнчү-хөреңги харылзааларының ямызы) Тыва Республиканың Өнчү-хөреңги эргелеп-башкаар талазы-биле агентилелден эде тургустунган болгаш Тыва Республиканың күсөкчи эрге-чагыргазының дараазында чүүлдер боттандыраар эргелиг органы болур:

1) чер болгаш өнчү-хөреңги харылзааларының талазы-биле чаңгыс аай күрүне политиказын чорудар;

2) Тыва Республиканың өнчүзүнде турар чер болгаш өнчү-хөреңги харылзааларының талазы-биле (моон ынай – күрүне өнчү-хөреңгизи) бодунун баш билер айтырыгыларының иштинге удуртулганы болгаш башкарылганы чорудар, ооң иштинде арга-арыг фондузунун чер участкастарындан болгаш суг объектилеринге эзлеттинген черлерден (моон ынай – чер участкастары) аңгыда, чер участкастарына;

3) бодунун баш билер айтырыгыларының иштинге күрүнениң чер участкастарының болгаш өнчү-хөреңгизинин хуужудулгазының талазы-биле хүлээлгелерни күсөдир;

4) Тыва Республиканың хоойлужудулгазы-биле доктааттыг таварылгаларда, Тыва Республиканың күсөкчи эрге-чагыргазының органнын чер болгаш өнчү-хөреңги харылзааларының талазы-биле ажил-чорудулганы дүүштүрүлгезин чорудар.

1.1. Ямының долу ады – Тыва Республиканың Чер болгаш өнчү-хөреңги харылзааларының ямызы.

1.2. Ямының кыскалаткан ады – ТР-ниң Чер болгаш өнчү-хөреңги харылзааларының ямызы.

1.3. ТР-ниң Чер болгаш өнчү-хөреңги харылзааларының ямызы шимчeves өнчүнүн болгаш чер участкастарының ареназының күштүг керээлеринге, оперативтиг удуртулганы болгаш ажил-агый чорударының эргезинге күрүне албан черлеринге болгаш бодурулгелерге өнчү-хөреңги быжыглашкыннага, күрүне өнчү-хөреңгизинге бүүрелдиг башкарылга болгаш халас ажыгалга, Тыва Республиканың күрүне өнчүзүнде турар ажык акционерлиг, ниитилелдеринин акцияларын башкаарына, Тыва Республиканың күрүне өнчү-хөреңгизин садып алырына болгаш садарына, а ол ышкаш Тыва Республиканың күрүнениң унитарлыг бодурулгезинин тургузукчузунга хамаарыштыр Тыва Республиканың өнчү-хөреңги эргелеп-башкаар талазы-биле агентилелдин эрге салгакчызы болур.

2. ТР-ниң Чер болгаш өнчү-хөреңги харылзааларының ямызы бодунун ажил-чорудулгазында Россия Федерациязының Конституциязын, Тыва Республиканың Конституциязын, федералдыг болгаш республиканың конституция хоойлуларын, федералдыг болгаш республиканың хоойлуларын, Россия Федерациязының Президентинин чарлыктарын болгаш айтышкыннарын, Тыва Республиканың Чазааның Даргазының чарлыктарын болгаш айтышкыннарын, Россия Федерациязының, Тыва Республиканың Чазааның доктаалдарын болгаш айтышкыннарын, а ол ышкаш бо Дүрүмнү удуртулга болдурар.

3. ТР-ниң Чер болгаш өнчү-хөреңги харылзааларының ямызы бодунун ажил-чорудулгазын Тыва Республиканың күсөкчи эрге-чагыргазының өске-даа органнын, федералдыг органнын болгаш тус чер бот-башкарылгазының органнын, хөй-ниити каттыжышкыннары болгаш өске-даа организациялар-биле удурдидер харылзаа аргазы-биле чорудар.

4. ТР-ниң Чер болгаш өнчү-хөреңги харылзааларының ямызы бодунун ажил-чорудулгазын дорт чорутуушаан, республиканың кожуннарына бодунун структурлуг кезектерин тургузуп болур.

5. Бодунун ажил-чорудулгазында ТР-ниң Чер болгаш өнчү-хөреңги харылзааларының ямызы Тыва Республиканың Чазаанга отчеттуг.

II. Кол сорулгалар болгаш хүлээлгелер

6. ТР-ниң Чер болгаш өнчү-хөреңги харылзааларының ямызының кол сорулгалары:

1) Тыва Республикага чер болгаш өнчү-хөреңги харылзааларының талазы-биле чаңгыс аай күрүне политиказын ажылдап кылырына, тургузарына болгаш чорударына киржилге;

2) үре-түннелдиг удуртулганы, башкарылганы, а ол ышкаш күрүне черлеринин болгаш өнчү-хөреңгилеринин чогулмалыг ажыгалын хандыраар;

3) хуужудулганы чорудары болгаш хуужудулга чорудулгазынга системинг болгаш планыг ажылды хандыраар;

4) Тыва Республиканың күрүне өнчү-хөреңгизинин садыгызының хүлээлгелерин боттандыраар;

5) чер участкастарын эзлээринин, ажыгаларының болгаш башкаарының талазы-биле өнчү-хөреңги харылзааларын таарыштыраары, черге чаартылганы чорудары болгаш черлеринин чөптүг ажыгалы-биле холбашкан күрүне программаларын ажылдап кылыры болгаш боттандыраар;

6) доктааткан чурум езугаар федералдыг органнын болгаш Тыва Республиканың күсөкчи эрге-чагыргазының өске-даа төлээлеткен органнын-биле кады удур-дидер ажылдап тургаш, черге күрүне өнчүзүн Россия Федерациязының өнчүзү, Тыва Республиканың өнчүзү болгаш муниципалдыг тургузулганын өнчүзү деп аңгылашкынны чорудары;

7) Чер болгаш өнчү-хөреңги харылзаала-

доктаалдарын күжүн чидирген деп санаар. Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш.ООРЖАК.

Тыва Республиканың Чазааның 2007 чылдың январь 19-та №85 доктаалы-биле бадылаан

Тыва Республиканың Чер болгаш өнчү-хөреңги ямызының дугайында ДҮРҮМ

рының талазы-биле эргелеринин чамдызының боттандырылганын дамчыдып бээринин дугайында күсөкчи эрге-чагырганың федералдыг органнын биле Тыва Республиканың күсөкчи эрге-чагыргазының органнын аразында дугуржулга чарып турда, Тыва Республиканың эрге-ажыктарын хандыраары;

8) Россия Федерациязының болгаш Тыва Республиканың хоойлужудулгазынга дүүштүр Тыва Республиканың өнчү-хөреңги эрге-ажыктарын республиканың девискээринге болгаш оон дашкаар черлерге камгалаары;

9) хуужудулга чорудулгаларының, күрүне өнчү-хөреңгизинге удуртулганы болгаш башкарылганын медотиктиг болгаш хоойлудүрүмнүг хандырылганы;

10) күрүне өнчү-хөреңгизинин учет системазының ажылдап турарын болгаш ону ажыгаларының контролон тургузары болгаш хандыраары болур.

7. ТР-ниң Чер болгаш өнчү-хөреңги харылзааларының ямызы аңаа даандырган сорулгаларга дүүштүр дараазында хүлээлгелерни күсөдир:

1) хуужудулга, күрүне өнчүзүнүн удуртулганы болгаш башкарылгазы-биле холбашкан чорудулгаларны боттандыраар, республиканың экономиказының үре-түннелдин болгаш ооң социал угланышкынны бедидер сорулга-биле чер болгаш өнчү-хөреңги харылзааларын чаартырың аргаларын чаартырың талазы-биле саналдарны тургузар;

2) доктааткан чурум езугаар Тыва Республиканың өмүзүнүн күрүне өнчү-хөреңгизинин удуртулганы болгаш башкарылганын боттандыраар, хоойлужудулга дүүштүр айттыг эргелерин боттандырылга өске органнын баш билер айтырыгыларынга хамааржыр турар таварылгалардан аңгыда;

3) күрүне өнчү-хөреңгизинде турар чер участкастарының эргелеп-башкарылгазының болгаш черге чаартылга чорударының айтырыгыларының талазы-биле Тыва Республиканың күсөкчи эрге-чагыргазының сонургалдыг органнын киржилгези-биле республика хоойлуларының болгаш өске-даа нормативтиг хоойлу-дүрүм актыларының төлөвилелдерин ажылдап кылыр;

4) күрүне өнчүзүнүн ажыгалына учет, удуртулга, башкарылга, хуужудулга болгаш контроль, хамаатыларны болгаш юридиктиг эргелиг черлеринин өнчүзүнде турар өнчү-хөреңгизин күрүне өнчү-хөреңгизинге шилчелдеринин айтырыгыларының талазы-биле республика хоойлуларының болгаш өске-даа нормативтиг хоойлу-дүрүм актыларының төлөвилелдерин ажылдап кылыр;

5) акционерлиг ниитилелдеринин устав капиталында Тыва Республикага хамааржыр акцияларны (дадывырларны, үлгүлерни) эргелеп-башкаар талазы-биле эргелерин доктааткан чурум езугаар Тыва Республиканың өмүзүнүн ажыглаар;

6) Тыва Республикада чер өнчүзүн федералдыг өнчүге, Тыва Республиканың өнчүзүне болгаш муниципалдыг өнчүге аңгылаарының дугайында саналдарны Тыва Республиканың Чазаанга болгаш Россия Федерациязының Федералдыг өнчү-хөреңгизинин Федералдыг агентилелдинге кириери-биле Тыва Республиканың күрүне эрге-чагыргазының органнын болгаш тус чер бот-башкарылгазының органнын-биле кады бөлөкчээр, черге күрүне өнчүзүн аңгылап турда, Россия Федерациязының, Тыва Республиканың болгаш муниципалдыг тургузунун өнчү эргези тургустунуп келир чер участкастарының даңзын белеткээр;

7) Тыва Республиканың Чазааның шитпир-биле Тыва Республиканың күрүне өнчүзүнче чер участкастарын болгаш өске-даа өнчү-хөреңгилерни садып алыр, күрүне өнчүзүнде турар чер участкастарының болгаш өске-даа өнчү-хөреңгизинин муниципалдыг өнчүге дамчыдылганын чорудар;

8) адырларның ямылары болгаш ведомстволары-биле кады күрүнениң унитарлыг бодурулгелерин тургузарының болгаш дужуеринин дугайында саналды белеткээр болгаш Тыва Республиканың Чазаанче кириер, күрүнениң унитарлыг бодурулгелеринин удуртукчуларын томуйлаар болгаш ол бодурулгелеринин уставтарын бадылаар;

9) күрүнениң унитарлыг бодурулгелеринин удуртукчулары-биле контракттарын чарар, а ол ышкаш күрүнениң унитарлыг бодурулгелерин оларга быжыглаан өнчү-хөреңгизинин өнчү хевирин өскертпейн эде чаартырының дугайында саналдарны ажылдап кылыр;

10) күрүнениң унитарлыг бодурулгелеринин ажил-агый чорудулгазына күрүне өнчүзүнде турар өнчү-хөреңгизин быжыглаар, айттыг бодурулгелерге ажил-агый чорудар эргеге кылдыр оонаштырган шимчeves өнчүлерни ажил-агый ниитилелдеринге болгаш эштежилгелерге садарына, долаага дамчыдып бээринге болгаш устав (салышкын) капиталдарына салышкынны кылдыр кириеринге, а ол ышкаш айттыг өнчү-хөреңгизин өске арга-биле башкаарына доктааткан чурум езугаар чөпшээрелди бээр;

11) Тыва Республиканың күрүне өнчүзүнде турар өнчү-хөреңгизин күрүне албан черлеринге оперативтиг удуртулгага быжыглаар, а ол ышкаш айттыг албан черлеринде оперативтиг удуртулгада быжыглаттыг, ынчалза-даа ажыгалтынмай турар, сорулгазында ажыгалтынмай турар болгаш артык чүүлдерни хавыраар;

12) Тыва Республиканың күрүне өнчүзүне хамааржыр чер участкастарына Тыва Респуб-

Тыва Республиканың Чер болгаш өнчү-хөреңги харылзааларының ямызының болгаш ооң тургузуунун дугайында Дүрүмнү бадылаарының дугайында

2007 чылдың январь 19-та №85 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Конституциязының 111-ги чүүлүнге дүүштүр Тыва Республиканың Чазааның доктаадыры болза:

1. Тыва Республиканың Чер болгаш өнчү-хөреңги харылзааларының ямызының болгаш ооң тургузуунун дугайында Дүрүмнү бадылаар

(кошкан).

2. Тыва Республиканың Чазааның 2005 чылдың февраль 7-де №104 «Тыва Республиканың Өнчү-хөреңгизин эргелеп-башкаарының талазы-биле агентилелдин болгаш ооң тургузуунун дугайында Дүрүмнү бадылаарының дуга-

ликаның күрүне өңчү-хөреңгизиниң шимчeves өңчүзүнүн аренда берикчизи болур, республика бюджетинче аренда төлөвлериниң кирериниң контролюн хандыра;

13) Тыва Республиканың күрүне өңчүзүндө турар чер участоктары күрүне албан черлеринге, күрүнең эрге-чагырга органнарынга болгаш тус чер бот-башкарылганының органнарынга доктаамал (хуусаа чок) ажыглар эрге болгаш өске-даа организацияларга болгаш хамаатыларга арендага доктааткан чурум езугаар бээр;

14) адырлар ямылары-биле дугуржуп тургаш, күрүне албан черлерин, бүдүрүлгелерин болгаш организацияларны тургузарынын, эде организастаарының болгаш дүжүрериниң дугайында саналды Тыва Республиканың Чазанга доктааткан чурум езугаар кириер;

15) доктааткан чурум езугаар Тыва Республиканың күрүне өңчү-хөреңгизиниң учедун, ол өңчү-хөреңгиге Тыва Республиканың эргезин, күрүне өңчү-хөреңгизиниң даңызын, учедун, күрүнең унитарлыг бүдүрүлгелериниң уставтарын, күрүне албан черлериниң уставтарын (дүрүмнерин) болгаш оларның удуртукчулары-биле чарган күш-ажыл керээлерин долдураарын боттандыра;

16) бодунуң баш билер айтырыгларының иштинге өңчү объектилериниң четчелээзинин болгаш оларны сорулгазынга ажыглап турарының хыналдазын чорудар;

17) күрүнең унитарлыг бүдүрүлгелериниң болгаш албан черлериниң доктааткан чурум езугаар өске кижилерге дамчыды берген болгаш оларның ажыл-агый чорударынга азы оперативтиг удуртулгага быжыглаан чер участоктарының болгаш өске-даа күрүне өңчү-хөреңгизиниң удуртулгазынын, башкарылганынын, сорулгазынга ажыгалынын болгаш камгалалынын талазы-биле контролду чорудар болгаш хажыдышыкынар илерээнде, хоойлужудулгага дүүштүр эргежок чугула хемчеглерни оларны чок кылыры-биле база харысалгалыг кижилерни харысалгага онаары-биле алыр.

18) адырларның ямылары болгаш ведомстволары-биле дугуржулга езугаар күрүнең унитарлыг бүдүрүлгелериниң болгаш албан черлериниң кол фондуларының үндүр бижилгезиниң чорудулгазын; оларның балансызындан күрүнең өске унитарлыг бүдүрүлгелеринге болгаш албан черлеринге кол фондуларны дамчыдып бээр боттандыра;

19) документилерниң болгаш өске-даа чүүлдерниң хыналдаларын томуйлаар болгаш чорудар, ооң иштинде күрүнең унитарлыг үндүрүлгелеринге болгаш албан черлеринге, а ол ышкаш өске-даа юридиктиг эргелиг черлерге Тыва Республиканың өске күрүне өңчү-хөреңгизин хуужуктанындан алган акша-хөреңгилер болгаш ажыл-агыйларындын алдынган орулгалар-биле күрүне өңчү-хөреңгизиниң үре-түннелдиг ажыгалынын болгаш камгалалынын айтырыгларының талазы-биле аудитор хыналдаларын чорударын организастаар;

20) мөөнөзү сорулгаларлыг организацияларын оларның ведомстволуг чагыргазындан болгаш хоойлу-дүрүмнүг организастыг хевиринден хамаарылга чокка учедун болгаш оларның даңызын чорудар;

21) Тыва Республиканың күрүне өңчүзүндө турар чер участоктарының башкарылганы болгаш чер айтырыгларына чартыглар чорудары-биле холбашкан төлөвилел-шинчилел, эртем-шинчилел болгаш өске-даа ажылдарга бодунуң баш билер айтырыгларына күрүне чагыкчызы болур, оларны күсседиринге конкурсуңдизинге чагырларны кириер. Айтыртылган ажылдарга чарыгдалдарны хуужудулгадан алган акша-хөреңгилерден болгаш Тыва Республиканың өске күрүне өңчү-хөреңгизиниң ажыгалындан алдынган орулгалардан тыпкан турар уjurлуг;

22) Тыва Республиканың хереглелдеринге доктааткан чурум езугаар чер участоктарының хавырылганын чорудар, ооң иштинде садып алырынын аргазы-биле;

23) күссекчи эрге-чагырганың сонургалдыг органнары-биле Тыва Республиканың күрүне өңчү-хөреңгизинде турар черлерини бир категориядан өске категорияже шилчидериниң дугайында документилерни белеткээр;

24) Тыва Республиканың Чазанга чоруп турар чылда Тыва Республиканың күрүне өңчү-хөреңгизин хуужудуларынын программазынын төлөвилелин доктааткан чурум езугаар ажылдап кылыр болгаш кириер;

25) Тыва Республиканың Чазаның тодаратканы чурум езугаар Тыва Республиканың күрүне өңчү-хөреңгизин хуужудуларынын негелделериниң дугайында шийтирнү хуулээп алыр болгаш Тыва Республиканың Чазанга чогуур шийтирлер хуулээп алыры-биле саналдарны белеткээр;

26) «Эрткен чылда Тыва Республиканың күрүне өңчү-хөреңгизин хуужуктанынын түннелдериниң дугайында отчетту белеткээр болгаш Тыва Республиканың Чазанга кириер.

27) Тыва Республиканың күрүне өңчү-хөреңгизиниң хуужудуларынын негелделериниң дугайында шийтирнү парлаарын хандыра;

28) күрүнең унитарлыг үндүрүлгелерин хуужудуп турда, Тыва Республиканың өмүзүннелдерин тургустунуп турар ажык акционерлиг нитилелдерин тургузукчузу, а ол ышкаш Россия Федерациязының болгаш Тыва Республиканың хоойлужудулгазынга дүүштүр күрүнең киржилгези-биле тургустунуп турар өске-даа юридиктиг эргелиг черлерниң тургузукчузу болур;

29) ажык акционерлиг нитилелдерниң Тыва Республиканың күрүне өңчүзүндө турар акцияларынын эргелеп-башкарылганынын чурумунуң дугайында, ажык акционерлиг нитилелдерниң удуртулгазынга Тыва Республиканың киржилгезиниң тускай эргезин ажыг-лаарынын болгаш соксадырынын дугайында

саналды Тыва Республиканың Чазанга доктааткан чурум езугаар кириер;

30) республиканың күрүнең унитарлыг бүдүрүлгелериниң болгаш өске-даа объектилериниң хуужудулгага белеткелениң талазы-биле ажылдарны чорудар;

31) хоойлужудулгага дүүштүр акциялары (устав капиталында үлүү) күрүне өңчүзүндө турар акционерлиг нитилелдерниң (ажыл-агый нитилелдериниң) акционери эргезин Тыва Республиканың өмүзүннелден боттандыра;

32) ажык акционерлиг нитилелдерниң удуртулгазынга Тыва Республиканың киржилгезиниң тускай эргезин (алдын акциязын) ажыг-лаарынын дугайында шийтирнү хуулээп алган ажык акционерлиг нитилелдерниң удуртулга органнарынга күрүнең төлээлериниң томуйлаарынын дугайында Тыва Республиканың Чазаның шийтирлериниң төлөвилелдерин чогуур адырлар ямыларының болгаш ведомстволарынын саналдарын өөренип көрүп тургаш белеткээр болгаш кириер, күссекчи эрге-чагырганың сонургалдыг органнары-биле дугуржулга езугаар акциялары күрүне өңчүзүндө турар болгаш оларга хамаарыштыр тускай эрге («Алдын акция») ажыглаттынар акционерлиг нитилелдерниң удуртулга органнарында күрүнең төлээлеринге ол акционерлиг нитилелдерниң ажыл-чорудулгазынын айтырыгларына хамаарыштыр бижимел айтырышкынарны бээр;

33) Тыва Республиканың хуужудуп турар күрүне өңчү-хөреңгизин садып турда, күссекчи эрге-чагырганың сонургалдыг органнары-биле дугуржулга езугаар конкурсуңдизин негелделерин ажылдап кылыр;

34) Тыва Республиканың күрүне өңчүзүндө садыгызынын хуулээлгелерин күсседир, күрүне өңчүзүндө садыгынын документилерни белеткээр, Тыва Республиканың күрүнең чер участоктары болгаш өңчү-хөреңгизин садыгынын талазы-биле конкурстарны, аукционнары эрттирер.

35) күрүне өңчүзүндө турар акционерлиг нитилелдерниң акцияларындан дивидендилерниң (өске-даа ажыл-агый нитилелдериниң) устав капиталында үлүглерден орулгаларынын), хуужудулгадан акша-хөреңгилериниң болгаш Тыва Республиканың өске-даа күрүне өңчү-хөреңгизин ажыглаандан орулгаларынын үезинде болгаш долу кири шилчидилгезиниң контролюн чорудар, ол төлөвилелдериниң чорудулгазынга эргежок чугула хемчеглерни алыр болгаш ай санында Тыва Республиканың Сан-хөө ямызынга оларның республика бюджетинче киргенини хемчээлин дугайында медээлер отчедун, өңчү-хөреңги хуужудулгазын организастаарынга болгаш чорударына ТР-ниң Чер болгаш күрүне өңчү-хөреңгизиниң талазы-биле ямынын чарыгдалдарын үндүр санаан акша-хөреңгилеринден аңгыда, дужаар;

36) Тыва Республиканың күрүне өңчүзүндө хуужуктанындан болгаш ажыглаандың кирген акша-хөреңгилериниң дугайында баш бурунгаар көрүшкүн медээлерин, а ол ышкаш айтыртылган акша-хөреңгилерниң ылап киргениниң дугайында отчетту медээлерин доктааткан чурум езугаар Тыва Республиканың Сан-хөө ямызынга болгаш Тыва Республиканың Экономиктиг хөгжүлдө ямызынга ажылдап кылыр болгаш кириер;

37) акциялары Тыва Республиканың күрүне өңчүзүндө турар акционерлиг нитилелдериниң удуртулга органнарында болгаш ревизия комиссияларында Тыва Республиканың төлээлериниң ажыл-чорудулгазынын контролюн хандыра;

38) Тыва Республиканың күрүне өңчүзүндө турар чер участоктары сатканындан база арендааларындан кирген акша-хөреңгилерниң республика бюджетинче кирип турарынын контролюн боттандыра;

39) Тыва Республиканың күрүне өңчү-хөреңгизин ажыглааны дээш аренда төлөвилериниң хемчээлин тодардырынын талазы-биле саналды база ону кириериниң чурумун ажылдап кылыр болгаш Тыва Республиканың Чазанга кириер;

40) акцияларынын (үлүгүнү, салышкынарнын) чарты Тыва Республиканың күрүне өңчүзүндө турар акционерлиг нитилелдерниң (ажыл-агый нитилелдериниң) удуртулга органнарында Тыва Республиканың эрге-ажыктарын камгалаарына берип турар керээлерин аренда, долаа болгаш өске-даа «үлектиги» керээлериниң учедун (даңызын) чорудар, ындыг керээлерниң негелделериниң сагылгазынын контролюн боттандыра;

41) муниципалдыг өңчүдө турар шимчeves өңчүзү хуужудуларынын болгаш башкарынының айтырыгларынын талазы-биле Тыва Республиканың күрүне эрге-чагырга органнары, тус чер бот-башкарылганынын органнары-биле демниг ажылдаар;

42) республиканың девискээринге болгаш ооң девискээринден дашкаар черлерге Тыва Республиканың күрүне өңчү-хөреңгизинге хамаарыштыр бодунуң баш билер айтырыгларынын иштинге Тыва Республиканың өмүзүннелден өңчү-хөреңги эргезиниң камгалалын, күрүнең унитарлыг бүдүрүлгези ТР-ниң Чер болгаш өңчү-хөреңги харылзааларынын ямызынга оларның өске черде өңчүзү үре-түннел чок азы шуут ажыглаттынмай турар, а ол ышкаш сорулгазынга ажыглавайн турар өңчү-хөреңги кылдыр дедир хавыраарынын дугайында дилег кириер болза, дедир хавыраарына чедир хандыра, ол дугайында ажыл-агый чорудулгазындан дедир хавырып турарынын дугайында бижимел дугуржулганы Россия Федерациязынын хоойлужудулгазында болгаш Тыва Республиканың хоойлужудулгазында көрдүнгөн чүүлдер иштинге долдура;

43) Тыва Республиканың күрүне өңчү-хөреңгизиниң хуужудулгазы, удуртулгазы, башкарылганы болгаш чер айтырыгларына чартыглар-биле холбашкан айтырыглар талазы-биле акциялары республиканың күрүне өңчүзүндө турар акционерлиг нитилелдерниң удуртулга органнарында болгаш ревизия комиссияларында төлээлеринге, а ол ышкаш Ямынын күссекчи эрге-чагырганың сонургалдыг органнарында болгаш Тыва Республиканың өмүзүннелден боттандыра;

44) адырларның ямылары болгаш ведомстволары-биле кадасынын федералдыг албанынын органнары болгаш шимчeves өңчү-хөреңгиге болгаш оларның-биле дугуржулгаларга эрге бүрүткээриниң талазы-биле юстициянын күрүне албан черлери-биле удур-дедир ажылдажылганы чорудар;

45) социал камгалалдыг механизм чартырынын талазы-биле, а ол ышкаш Ямынын ажылдакчыларынын эмчи болгаш социал-амыдырлар-хандырылга айтырыгларынын талазы-биле хемчеглерни доктааткан чурум езугаар ажылдап кылыр болгаш чорудар;

46) адырларның ямылары болгаш ведомстволары-биле кадасынын унитарлыг бүдүрүлгелериниң саң-хөө болгаш ажыл-агый чорудулгазынын анализин чорудар болгаш Тыва Республиканың Чазанга көөр кылдыр оларның саң-хөөлүг «быжыгышкынынын» дугайында саналдарны кириер;

47) Тыва Республиканың күрүне өңчүзүндө өңчү-хөреңги садып алырынын программазынын төлөвилелин ажылдап кылыр болгаш доктааткан чурум езугаар Тыва Республиканың Чазанга кириер;

48) Тыва Республиканың Экономиктиг хөгжүлдө ямызында республиканың күрүнең унитарлыг бүдүрүлгелериниң даңызын болгаш күрүне бүдүрүлгелериниң саң-хөө-ажыл-агый чорудулгазынын планын кириер;

49) буурап дүжүрериниң демдээ бар бүдүрүлгелерин тодардыр, бүдүрүлгелериниң саң-хөө экижидилгезиниң чорудулгазынын анализин чорудар, бүдүрүлгелериниң буураашкынын чорудуп турда, Тыва Республиканың өңчү-хөреңги сонургалдарын камгалаар.

8. ТР-ниң Чер болгаш өңчү-хөреңги харылзааларынын ямызы:

1) Тыва Республиканың күрүне өңчү-хөреңгизин хуужудуларынын, эргелеп-башкарынының айтырыгларынын талазы-биле бодунуң баш билер айтырыгларынын иштинге айтырышкынарны болгаш өске-даа актылары база методиктиг материалдарны үндүрер, айтыртылган актыларынын күсселдезин контролдура, а ол ышкаш оларны ажыглаарынын айтырыгларынын талазы-биле тайылбырларны бээр;

2) чер участоктары болгаш күрүне өңчү-хөреңгизин хуужудуларынын, удуртурун болгаш башкарынының айтырыгларынын талазы-биле эргежок чугула материалдарны болгаш медээлерни доктааткан чурум езугаар күссекчи эрге-чагырганың федералдыг органнарында, федералдыг өңчү-хөреңгизин Россия фондундан, а ол ышкаш тус чер бот-башкарылганынын органнарындан, күрүнең унитарлыг бүдүрүлгелеринде болгаш албан черлеринден, өске-даа ажыл-агый субъектилеринден айтыра;

3) Ямынын баш билер айтырыгларыне кирип турар айтырыглар талазы-биле чевүүл хуралды күссекчи эрге-чагырганың сонургалдыг органнарынын болгаш организацияларын удуртукчулары болгаш специалистерин кириштирип тургаш, чыып эрттирер;

4) республиканың унитарлыг бүдүрүлгелериниң болгаш албан черлериниң Тыва Республиканың күрүне өңчү-хөреңгизин үре-түннелдиг ажылдап болгаш оларнын камгалалын хандырып турарынын хыналдазын доктааткан чурум езугаар организастаар болгаш чорудар;

5) шимчeves өңчү-хөреңгиге болгаш оларнын-биле дугуржулгаларга эрге бүрүткээр талазы-биле юстициянын албан черлеринден доктааткан чурум езугаар чер участогунга база шимчeves өңчү-хөреңги объектинге эргелер дугайында болгаш республиканың күрүне өңчүзүндө турар чер участоктарына удуртулганы организастаарына, Тыва Республиканың күрүне өңчү-хөреңгизин учеттаарына болгаш ооң даңызын чорударына эргежок чугула хемчээлге оларнын-биле дугуржулгалар дугайында медээни айтыра;

6) Тыва Республиканың күрүне өңчүзүндө хуужудулгазынын, удуртулгазынын болгаш башкарылганынын айтырыгларынын талазы-биле күрүнең эрге-ажыктарын камгалаары-биле Тыва Республиканың өмүзүннелден суд-тарже негелделер кириер, ооң иштинде дараазында айтырыглар талазы-биле:

күрүне өңчү-хөреңгизин хуужудуларынын болгаш башкарынынын талазы-биле дугуржулгаларны күш чок деп санаарынын; аренда өртээнин талазы-биле өрени тыртарынын болгаш республиканың күрүнең унитарлыг бүдүрүлгелеринде болгаш албан черлеринде быжыглаттылган өңчү-хөреңги арендазынын керээлерин эрте соксадырынын, а ол ышкаш Тыва Республиканың күрүне өңчүзүндө турар чер участоктарынын арендазынын талазы-биле өрелер тыртарынын болгаш аренда керээлерин соксадырынын; хуу кижилерниң болгаш юридиктиг эргелиг черлериниң хоойлууга черүшкөк хеделишкенинин Тыва Республикага чедирген езулуг каражанын болгаш өске-даа когаралдарын Россия Федерациязынын хоойлужудулгазынга дүүштүр хөөлөр болгаш торгаалдар-биле тыртып эгидериниң;

7) Ямынын баш билер айтырыгларын ажылдап кылырынга доктааткан чурум езугаар эртем организацияларын, а ол ышкаш эртемденнери болгаш специалистерин кириштирер;

8) Ямынын баш билер айтырыгларынын талазы-биле доктааткан чурум езугаар делегей харылзааларынын талазы-биле Тыва Республиканың эрге-ажыктарын төлээлээр, даштыкы күрүнелер, компаниялар болгаш эвилелдер-биле кадасы ажылдажылга бүдүрүлгелерин тургузарынын белеткелениңе кириер;

9) Тыва Республиканың күрүне өңчү-хөреңгизиниң хуужудулгазынын, удуртулгазынын

болгаш башкарылганынын адырында хоойлужудулга хажыдышкынын эдериниң талазы-биле бодунуң баш билер айтырыгларынын иштинге хемчеглерни чогуур негелделерни суд-тарже кириериниң болгаш бурулууг кижилерге харысалгалга онаары-биле хоойлу-дүрүм камгалаар органнарже материалдарны чорударынын аргазы-биле алыр эргелиг.

III. Ажылды организастаары

9) ТР-ниң Чер болгаш өңчү-хөреңги харылзааларынын ямызын Тыва Республиканың Чазаның Даргазы албан-дужаалга томуйлаар болгаш албан-дужаалдан хостаар сайт удуртур.

Сайт ТР-ниң Чер болгаш өңчү-хөреңги харылзааларынын ямызынга даандырган сорулгаларнын болгаш оларнын боттарынын хуулээлгелерин күсседип турары дээш хууда харысалгалыг болур.

Сайт Тыва Республиканың Чазаның албан-дужаалга томуйлаары болгаш албан-дужаалдан хостаары оралакчыларлыг болур. Сайттын оралакчыларынын санын Тыва Республиканың Чазанга доктаадыр.

10) Тыва Республиканың чер болгаш өңчү-хөреңги харылзааларынын сайды:

1) Ямынын ажыл-чорудулгазын удуртур;

2) сайттын оралакчыларынын аразынга хуулээлгелерин хуваар болгаш оларнын эргелерин тодардыр;

3) бодунуң баш билер айтырыгларынын иштинге дужаалдарны болгаш айтырышкынарны үндүрер, айтырышкынарны бадылаар, төп аппаратты, Ямынын девискээр органнарынын ажыл-чорудулгазынын айтырыгларынын талазы-биле айтырышкынарны бээр, күрүнең унитарлыг бүдүрүлгелериниң директорларын айтырышкы-биле томуйлаар;

4) Ямынын төп аппараттынын кезектериниң болгаш ооң девискээр органнарынын тургузуунуң дугайында дүрүмнерин бадылаар;

5) Ямынга күрүне албанын эртери-биле холбашкан күрүне албанынын айтырыгларынын дугайында айтырыглары Тыва Республиканын хоойлужудулгазынга дүүштүр шийтирлээр;

6) доктааткан чурум езугаар Ямынын аппараттынын ажылдакчыларын албан-дужаалга томуйлаар болгаш албан-дужаалдан хостаар;

7) Тыва Республиканың Чазанын, Күш-ажыл төлөвилериниң болгаш ажылдакчыларынын санынын фондунуң доктаатканы хемчээлдерге Ямынын аппараттынын тургузуун болгаш штаттыг расписаниенин, күрүне башкарылганынга республика бюджетинде көрдүнгөн акшалаандырышкынарнын чогуур үеде бадылаан хемчээлинге ону тударынга чарыгдалдар сметаын бадылаар;

8) Ямынын баш билер айтырыгларыне кирип турар айтырыглар талазы-биле хоойлужудулга болгаш өске-даа нормативтиг хоойлу-дүрүм актыларынын төлөвилелдерин Тыва Республиканың Чазанга көөрү-биле доктааткан чурум езугаар кириер.

11) Тыва Республиканың Чер болгаш өңчү-хөреңги харылзааларынын ямызынга сайт (коллегиянын даргазы) болгаш сайттын албан-дужаал аайы-биле ынаар кириер уjurлуг оралакчылары, Ямынын киддистериниң удуртукчулары составыг коллегия тургустунар. Коллегиянын составыне Тыва Республиканың күссекчи эрге-чагырганынын өске-даа органнарынын болгаш организацияларнын төлээлери кирип болур.

Ямынын коллегиязынын составын, коллегия дугайында Дүрүмү Тыва Республиканың Чазанга бадылаар.

Коллегия бодунуң хуралдарына Тыва Республиканың күрүне өңчү-хөреңгизин эргелеп-башкарынынын механизм чартырынын талазы-биле ажылды организастаарынын, республиканың күрүне өңчү-хөреңгизин хуужудуларынын болгаш өске-даа айтырыгларны чугаалажыр.

Коллегиянын шийтирнү сайтыг дужаалдары-биле боттандыра.

12) ТР-ниң Чер болгаш өңчү-хөреңги харылзааларынын ямызынын аппараттын тударына чарыгдалдарнын акшалаандырышкынын республика бюджетинде көрдүнгөн акша-төгерики-биле чорудар.

13) ТР-ниң Чер болгаш өңчү-хөреңги харылзааларынын ямызынын ажылдакчыларынын акша-биле шаңаашкынын ТР-ниң Чер болгаш өңчү-хөреңги харылзааларынын сайдынын бадылааны шаңал акшалар дугайында Дүрүмге дүүштүр удуртулга аппараттын тударына смета-биле бюджет акшалаандырышкынын акша-хөреңгилери-биле кылыр.

14) ТР-ниң Чер болгаш өңчү-хөреңги харылзааларынын ямызы юридиктиг эргелиг чер болур болгаш Тыва Республиканың Күрүне сүлдезин чураан, доктааттылган хевирниң өске-даа таңмаларлыг, штампыларлыг болгаш бланкыларлыг, Россия Федерациязынын хоойлужудулгазынга дүүштүр ажыдар агар санныг болур.

15) ТР-ниң Чер болгаш өңчү-хөреңги харылзааларынын ямызынын эт-хөреңгизин боттускай балансыга көргүстүнгөн оперативтиг удуртулга эргезинге оларга быжыглаан кол болгаш саарылга дериг-херекселдеринден тургустунар.

16) ТР-ниң Чер болгаш өңчү-хөреңги харылзааларынын ямызы бодунуң хереглелдеринге ажыглап турар оран-сава дээш аренда өртээн төлөвес.

17) ТР-ниң Чер болгаш өңчү-хөреңги харылзааларынын ямызы сайгарлыкчы ажыл чорудар болгаш ооң тургусканы юридиктиг эргелиг черлерден орулга алыр эрге чок.

18) ТР-ниң Чер болгаш өңчү-хөреңги харылзааларынын ямызын дүжүрерин болгаш эде организастаарын Тыва Республиканың Чазанын шийтирнү езугаар хоойлужудулгага доктааткан чуруму езугаар чорудар.

Тыва Республикага Өг-бүле чылын ажыдарын организааар болгаш Чаа чыл байырлардарын эрттирериниң талазы-биле оргкомитетти тургузарының болгаш Кызыл хоорайга болур Чаа чыл хемчеглериниң планын бадылаарының дугайында

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ДОКТААЛЫ

2007 чылдың декабрь 18 №1083 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Чазаның Даргазының доктаадыры болза:

1. Тыва Республикага Өг-бүле чылын ажыдарын организааар база Чаа чыл байырлардарын эрттирериниң талазы-биле оргкомитетти тургузар болгаш оон составын бадылаар (капсырган).
2. Кызыл хоорайга болур Чаа чылдың хемчеглериниң мында капсырган планын бадылаар.
3. Иштики херектер яамызынга Тыва Республика талазы-биле болза:
 - Чаа чылды байырлап эрттирип турар үеде республикага хей-ниити чурумунуң камгалалын хандыраар;
 - Чаа чылдың хемчеглерин эрттирер черлерге автотранспорттуң шимчээшкинин чурумчудар;
 - Тыва Республиканың Чазаның Даргазының чанында Хей-ниитиниң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң секретариаты-биле кады яамыларга, ведомстволарга болгаш Тыва Республиканың муниципалдыг тургузууларынга республика автооруктарынга орук-транспорт болушкуннарын баш удур болдурбазының дугайында инструкция бээр.
4. Тыва Республиканың девискээринге Хамааты камгалал, чурттакчы

чонну болгаш девискээрлерни база онза байдалдардан болгаш сугларга камгалаар адырда ажил-чорудулганы хандыраарының талазы-биле агентилели республиканың социал адырының, өөредилге болгаш культура албан черлериниң, организацияларның өртке айыыл чок чорун хандыраарының талазы-биле хемчеглерни алыр.

5. Тыва Республиканың Культура болгаш информация политиказының яамызы:

- Чаа чылдың хемчеглерин массалыг информация чепсектеринге чырыдарын хандыраар;
- «Шын» болгаш «Тувинская правда» солуннарынга Чаа чылдың хемчеглериниң планын парлаар.

6. Бо доктаалды боттандыраарының контролон Тыва Республиканың Чазаның Аппарадының комплекстиг социал-экономика хөгжүлдү эргелелинге база Тыва Республиканың Чазаның Даргазының чанында Хей-ниитиниң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң секретариатынга дагзыр.

Тыва Республиканың Чазаның Даргазының хүлээлгезин күүседип турар А.ДАМБА-ХУУРАК.

Тыва Республиканың Чазаның Даргазының
2007 чылдың декабрь 18-те №1083 доктаалы-биле бадылаан

Тыва Республикага Өг-бүле чылын ажыдарын организааар болгаш Чаа чыл байырлардарын эрттирериниң талазы-биле оргкомитеттиң

СОСТАВЫ

А.П.Дамба-Хуурак — Тыва Республиканың Чазаның Даргазының оралакчызы, даргазы;
В.О.Донгак — Тыва Республиканың культура болгаш информация политиказының сайыды, даргазының оралакчызы;
В.О.Тарыма — Тыва Республиканың Чазаның Даргазының чанында Хей-ниитиниң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң Секретариатының удуртукчузу, даргазының оралакчызы;
У.С.Надыл — Тыва Республиканың Чазаның Аппарадының комплекстиг социал-экономика хөгжүлдү эргелелиниң килдис начальниги, секретары;
В.Э.Байкара — Тыва Республика талазы-биле иштики херектер сайыдының оралакчызы (дугуржулга-биле);
К.А.Бичелдей — Тыва Республиканың Чазаның Даргазының Канцеляриязының удуртукчузу;
К.Т.Даваа — Тыва Республиканың күш-ажыл болгаш социал политика сайыды;

Э.Д.Даваа-Самбуу — Тыва Республиканың Чазаның Даргазының дузалакчызы;
Р.Д.Доржу — Кызыл хоорайның мэриниң хүлээлгезин күүседип турар (дугуржулга-биле);
Ю.А.Килижеков — Тыва Республиканың саң-хөө сайыды;
В.А.Кочергин — Тыва Республиканың сайыды — Чазактын Аппарадының удуртукчузу;
П.А.Морозов — Тыва Республиканың өөредилге, эртем болгаш аныктар политиказының сайыды;
А.Д.Ооржак — Тыва Республиканың кадык камгалал сайыды;
М.Ч.Ооржак — Тыва Республиканың Күш-культура болгаш спорт агентилелиниң директору;
А.М.Юй — Тыва Республиканың Туризм болгаш сайгарлыкчы чорук талазы-биле агентилелдин директору.

Тыва Республиканың Чазаның Даргазының
2007 чылдың декабрь 18-те №1083 доктаалы-биле бадылаан

Кызыл хоорайга Чаа чыл хемчеглериниң П Л А Н Ы

I. Республиканың уругларынга Тыва Республиканың Чазаның Даргазының Елказы. 2007 чылдың декабрь 27-де 12.00 шакта, В.Көк-оол аттыг ТМШТ-ге.

II. Тыва Республиканың Чазаның Даргазы Ш.В.Кара-оолдун Өг-бүле чылынга тураскааткан Чаа чыл балы. 2007 чылдың декабрь 27-де, В.Көк-оол аттыг ТМШТ-ге, 18.00 шакта.

III. Кызыл хоорайның Арат шөлүнге Кол елкань ажыдышыкыны. 2007 чылдың декабрь 30-де 14.00 шакта.

IV. Чаа чыл утренниктери болгаш бал-маскарадтар

- 1) «Чаа чылдың шуургань — 2007» Уругларга Чаа чыл утренниктери. 2007 чылдың декабрь 26-дан 2008 чылдың январь 10-га чедир. «Енисей» КБ-ге, 12.00 шакта

- 2) Инвалид уругларга «Дээрбекчилерге аалдаар» деп Чаа чыл утренниги. 2007 чылдың декабрь 29-та. «Строитель» КБ-ге, 12.00 шакта
- 3) «Шупту өг-бүлевис-биле дыштанылы» уругларга Чаа чыл утренниктери. 2007 чылдың декабрь 24-тен 31-ге чедир. 2008 чылдың январь 3-тен 6-га чедир. В.Көк-оол аттыг ТМШТ-ге, 10.00, 12.00 шактарда.
- 4) Аныяк көрүкчүнүң театрының Чаа чыл утренниктери. 2007 чылдың декабрь 23-тен 31-ге чедир. 2008 чылдың январь 1-ден 3-ке чедир. Улустуң чогаалдыг бажыңыга.

- 5) Инвалид уругларга Аныяк көрүкчүнүң театрының дузалал утренниги. 2007 чылдың декабрь 24-те, 14.00 шакта. Улустуң чогаалдыг бажыңыга.

- 6) Инвалид уругларга Чаа чыл утренниктери. 2007 чылдың декабрь 25-те. Немелде өөредилге төвүнге.

- 7) Бичин уругларның Чаа чыл утренниктери. 2007 чылдың декабрь 25-тен 30-ге чедир. Тываның күрүне филармониязынга, 10.00, 12.00, 14.00, 16.00 шактарда.

- 8) Бичин уругларга театржыткан көргүзүлгелер. 2008 чылдың январь 4-тен 6-га чедир, Тываның күрүне филармониязынга, 15.00 шакта.

V. Концерттер, конкурстар:

- 1) «Чаа чылдың серпантини» Чаа чыл концерти. 2007 чылдың декабрь 20-де. «Енисей» КБ-ге

- 2) «Анаа-ла эки концерт». 2007 чылдың декабрь 22-де. Тываның күрүне филармониязынга.

- 3) Соок-Ирейлер конкурсу. 2007 чылдың декабрь 22-де. «Строитель» КБ-ге.

- 4) Чаа чылдың концерт программасы. 2007 чылдың декабрь 30-31 хуннеринде, 2008 чылдың январь 2-де, В.Көк-оол аттыг ТМШТ-ге 17.00 шакта.

- 5) «Күскелер — акы-думалышкылар» Чаа чыл мурнунуң оюннарлыг программаларлыг хөглүг-баштак кезээни 2007 чылдың декабрь 28-те, 19.00 шакта.

- 6) Кызыл хоорайның мэриниң уругларга Чаа чыл утренниги 2007

чылдың декабрь 29-та, «Строитель» КБ-ге, 18.00 шакта.

- 7) Аныяктарга Чаа-чылдың диско-шоу көргүзүү 2007 чылдың декабрь 29-та, «Строитель» КБ-ге, 18.00 шакта.

- 8) Аныяктарга Чаа чыл дискотеказы 2007 чылдың декабрь 29-та, «Строитель» КБ-ге, 18.00 шакта.

- 9) «Правобережный» районунуң студийжилеринге болгаш уругларынга Чаа чыл көргүзүлгелери 2007 чылдың декабрь 29-та, «Енисей» КБ-ге, 14.00 шакта.

- 10) «Октай» ОЧКТ-ниң Чаа чыл утренниги. 2007 чылдың декабрь 30-де, «Октай» ОЧКТ-ге, 14.00 шакта.

- 11) «Балдын ээзи — күске» Чаа чыл балы 2007 чылдың декабрь 30-де «Строитель» КБ-ге, 19.00 шакта.

- 12) «Ура, дыштанылга!» уругларга дискотека 2008 чылдың январь 3-те, «Строитель» КБ-ге, 14.00 шакта.

- 13) «Диснейлер-күскелер» Чаа чыл дискотеказы 2008 чылдың январь 4-те «Строитель» КБ-ге, 19.00 шакта.

- 14) «Чараш чүвени бодун чогаат!» аныяктар дискотеказы 2008 чылдың январь 5-те, «Строитель» КБ-ге, 18.00 шакта.

- 15) Январда төрүттүнген улустарга белек — аныяктар дискотеказы 2008 чылдың январь 12-де, «Строитель» КБ-ге, 18.00 шакта.

- 16) «Ах, бо-даа эрги чаа чылды!» концерт программасы 2008 чылдың январь 12-де, «Енисей» КБ-ге, 14.00 шакта.

- 17) «Ах, бо-даа эрги чаа чылды!» аныяктарга чаа чыл дискотеказы 2008 чылдың январь 12-де, «Енисей» КБ-ге, 18.00 шакта.

- 18) «Эх, төгерикти калбартыр!» оюннарлыг программаларлыг бичин уругларга дискотека 2008 чылдың январь 12-де, «Енисей» КБ-ге, 14.00 шакта.

VI. Хоорайның Чаа чыл елкалары

- 1) «Чаа чыл калейдоскову» театржыткан көргүзүү 2007 чылдың декабрь 28-те, «Строитель» КБ-ге (башня району), 15.00 шакта.

- 2) «Южный» микрорайонга Чаа чыл байырлалы 2007 чылдың декабрь 28-те «Строитель» КБ-ге (башня району), 16.00 шакта.

- 3) «Восток» микрорайонга Чаа чыл көргүзүү 2007 чылдың декабрь 28-те, 15.00 шакта.

- 4) «Паротурбинная» микрорайонга Чаа чыл көргүзүү 2007 чылдың декабрь 28-те, «Енисей» КБ-ге, 16.00 шакта.

- 5) «Хуулгазын тоол» театржыткан көргүзүү 2007 чылдың декабрь 28-те, 15.00 шакта, Правобережная кудумчузунга.

- 6) Красноармейская кудумчузунда микрорайонга Чаа чыл көргүзүү 2007 чылдың декабрь 28-те, 16.00 шакта.

VII. Спорт хемчеглери

- 1) Тыва Республиканың бирги чери дээш баскетбол маргылдаазы 2008 чылдың январь 4-тен 9-ка чедир И.Ярыгин аттыг спорткомплекске.

- 2) Мини-футболга республика маргылдаазы 2008 чылдың январь 3-тен 9-ка чедир «Юность» спортзалынга.

Төрүттүнген хүнүңер-биле!

Бистиң уруувус, угбавыс, кудавыс, дунмавыс **Лада Викторовна АРТЫНА** декабрь 27-де 40 харлаанын демдеглээр. Ол Бурятияның Улан-Удэ хоорайга көдээ ажил-агый институтун 1991 чылда чедишкенин дооскан. Амгы үеде Кызыл-Арыг школа-интернадында башкылап турар. Бодунуң ажылынга ээ-харысалгалыг, кызымак, шудургу ажил-ижи-биле ол өөреникчилериниң, коллективиниң хүндүткелин чаалап алган. Ада-иезиниң, төрелдериниң, дунмаларының, оглунуң быжык чөлөнгижи. Ынчангаш төрүттүнген хүнүң-биле байыр чедирбишаан, ажил-ишке чедишкенин, каң дег кадыкшылды, аас-кежикти, өөрүшкүнү күзевишаан, дараазында одуругларны бараалгаттывыс.

Дөртөн харлаан, төрүттүнген хүнүң-биле

Төрелдерин, аваң-ачаң оглун база кудаларың

Аас-кежин, кадыкшылды, чедишкениң

Айдың дээрниң саны турбас чивенешкен

сылдыстарың, буян чолду Айыраңнаан, сагланчаан черниң

чараш чечектерин Сеткилдерниң арыг-шынчы ханызыңдан

Сеңээ сөнөп, йөрээл тудуп, курлак чедир мөгейдивис.

Аваң төрээш, кижизиткен чазык-чараш аажы-чаңың

Хүлүмзүрүүң ол-ла хевээр сени кагбайн, кады чорзун.

Күжүр ачаң ажылгырын дөзөп алган, тура-соруун

Алдын хүн дег, кезээде-ле сээң-биле кады чорзун.

Бичин чаштар өөреткен, кижизиткен үүле-херээң

Бичин-даа бол, тура дүшпейн улам кызып ажылдап чор.

Буян-кежик үргүлчү-ле орууң актап чоруур болзун.

Фаина Оюновна, Виктор Аран-чалович, дунмалары Күдерек, Мерген, оглу Кежик, кудазы Анай Оюновна.

Мөңгүн-Тайганың Музур-Аксында

Омак Айыганович Байыр-оолга

Чоннуң ынак оглу бооп чоруурунга,

Чоргаарланмас аргавыс чок, ынак ачай.

Чүдөн эргим аас-кежик, кадыкшылды

Чүрээвистиң ханызыңдан күзедивис.

Электрилиг чагыларже үнеринге,

Эң-не эрес, дидим болган ачавыс сен.

Бөдүүн чоннуң хүндүткелин чаалап алган

Бөгүн сени танывас-ла кижик чок боор.

Электростанцияның чаңгыс тыны

Элеп калган моторларның бажын билир.

Эжиң-өөрүң орайга дээр эвилелдээш,

Эчизинге чедир кылыр ачавыс сен.

Шах бо хүнде 40 хар харлаан ачавыска

Шаптаразын орууңарга турбас болзун!

Черге чедир мөгейбишаан, ачам сеңээ

Чечектерниң дээжизин сөнөп тур бис!

Өөнүң ээзи, уругларыңдан, дөргүл-төрелдеринден.

АГАР САНЫБЫС: № 4070381040000010000 Б.ОАО Банк "Тувакредит", Кызыл ИНН—1701008465; корр сч 3010181060000000729 БИК 049304729.

Россия Федерациязының Парлалга, телерадио-дамчыдылга болгаш массалыг коммуникациялар херектери оон талазы-биле яамызының Ортаагы Сибирде регионнар аразының девискээр эргелели «Шын» солуну 2004 чылдың май 14-те эде бүртүзээн.

Хөрөчөлөлүк дугаары — ПИ № 16-0510. Икдөкс 11530, 31730.

ТР-ниң «Тываполиграф» унитарлыг күрүнелик бүдүрүлгезинге парлаан (Кызыл, Шеткински-Кравченко, 1).

Солунда парлаттыг материалдарның авторларының бодалдары редакцияның туружу-биле дүшпейн барып болур. Айгыттыг саннары болгаш өске-даа фактылары, дыкнадыглары дээш авторлар боттары харылаар.

ТУРГУЗУКЧУЗУ: Тыва Республиканың Чазая.

Кол редактор С.С.МОНГУШ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ:

Кол редактор — 2-01-35, кол редакторунуң оралакчызы — 2-19-87, тел/факс (394-22) 2-17-94, бухгалтерия — 2-17-91.

КИЛДИСТЕР: нийтилел-политиктиг килдис — 2-18-10, культура, өөредилге — 2-03-88, чагаа — 2-03-87, көдээ ажил-агый, очулга — 2-17-09, үлетпүр — 2-40-77. e-mail: shyn@tuv.ru

Солун келбейн барганда, 3-14-94 телефонче долтаар. Неделяда үш катап үнер. Хемчээли парлаан 2 ама.

Тираж 8585. Чагыр 157.

ШЫН